

INHOUD:

**CAFÉS IN WOENSDRECHT EN
HOGERHEIDE,
1900-1940
PAGINA 3**

**EINDELIJK WEER EEN EIGEN KERK
PAGINA 22**

**IK ZIE, IK ZIE WAT JIJ NIET ZIET
PAGINA 37**

**DE R.K. ONTSPANNINGSCLUB, VAN
'GESCHEIDEN' NAAR 'GEMENGD'
PAGINA 44**

**TE MWOOI
PAGINA 55**

TIJDING 2021-3

Voorwoord

In deel vijf van *Cafés in Woensdrecht en Hoogerheide (1900-1940)* komt Louis Minnebach in de problemen. Twee cafés en één bekende uitbater met opvolgers, maar van welk van de twee cafés is hij nu eigenlijk eigenaar? Zit-ie in **het Paradijs** of in **Rust Wat**? Misschien rustte hij wel wat in het paradijs ...? Louis heeft er uren voor in het archief gespit maar het blijft een onzekere zaak. Heeft u wellicht de oplossing voor hem? Zie pagina 3.

Jan van Elzaker stelt op pagina 22: 'Het beste dat de dorpelingen van Woensdrecht overkwam: een eigen kerk én de toestemming voor het Octaaf van de Heilige Blasius.' In *Eindelijk weer een eigen kerk* werkt hij deze stelling betreffende de St. Josephkerk, die december 2019 definitief de deuren sloot, uit.

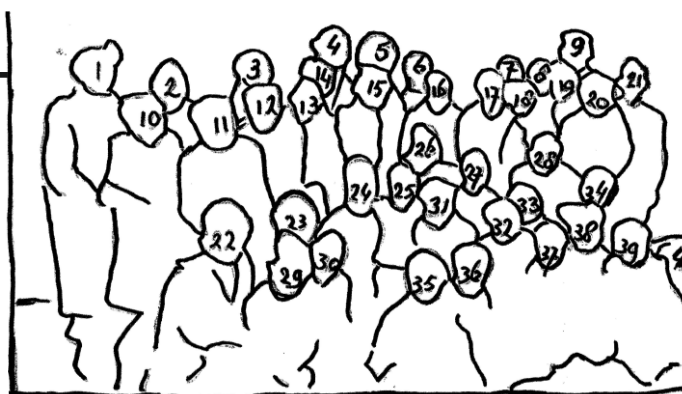
Plus publiceren we Jans artikel over de 'vermenging' van jongens/heren en dames/meisjes in de ontspanningsverenigingen die na de Tweede Wereldoorlog hier op gang kwamen. En omdat Henk Holtzer tot nu toe geen enkele reactie op diens oproep in Tijding 2021-1 heeft gekregen, heeft Jan van Elzaker gepoogd achter zoveel mogelijk namen te komen van de kinderen op de foto van de kinderoperetteclub. Zie onder.

Dit keer is voor Ad van Loenhout een ontmoeting van lang geleden aanleiding voor het schrijven van zijn rubriek *Ik zie, ik zie wat jij niet ziet....* Hij blijft speuren; waarom heet de Fianestraat eigenlijk de Fianestraat? Vanaf pagina 37.

Op pagina 55 geeft Jan Luysterburg in het dialect zijn pittige mening over de overdaad in onze maatschappij.

Veel leesplezier
De redactie

1. Martha Jacobs	14. ?
2. Angèle Franken	15. Josje Marinus
3. ?	16. Kobus de Vos
4. Corrie Goossens	17. Annie Marcus
5. ?.... Verbraecken	18. ?
6. Coby van Broekhoven??	19. Robert Snepvangers
7. ?	20. Nellie Verheezen
8. Hans van Hoek	21. Rein Heijmans
9. Henri Holtzer (koster)	22. Annie Prop
10. Yvonne Raaymakers	23. Marieke van Agtmaal
11. Hilde Palinckx	24. Jopie de Crom
12. Gerarda Schijvenaars?	25. Marieke Soffers
13. Rina Hugens	26. ?
	27. ?
	28. Lenie Molnar

29. Henk Holtzer	35. Marianne van Hoek
30. Joke Goossens	36. ?
31. Tonnie Schuurbijs	37. ?
32. Ria Geers	38. ?
33. ?	39. ?
34. Suzanne de Leeuw	40. ?

Correctie: betr. Tijding 2021-1, in het artikel 'de dochters van Jan Lathouwers' van Ludo Lathouwers p. 43 onderaan linkerkolom. In de alinea "Tijdens de Lathouwers familiedag die vorig jaar...." staat abusievelijk dat ... "het gelukt (is) om nazaten van Jan en zijn broers Willem, Louis en Arnoldus (Amerikaanse tak).....". Willem (1841) en Louis (1843) waren echter geen *broers* van Jan (1785) maar *neven* van hem, i.e. de zonen van zijn broer Josephus (1897).

Inhoud:

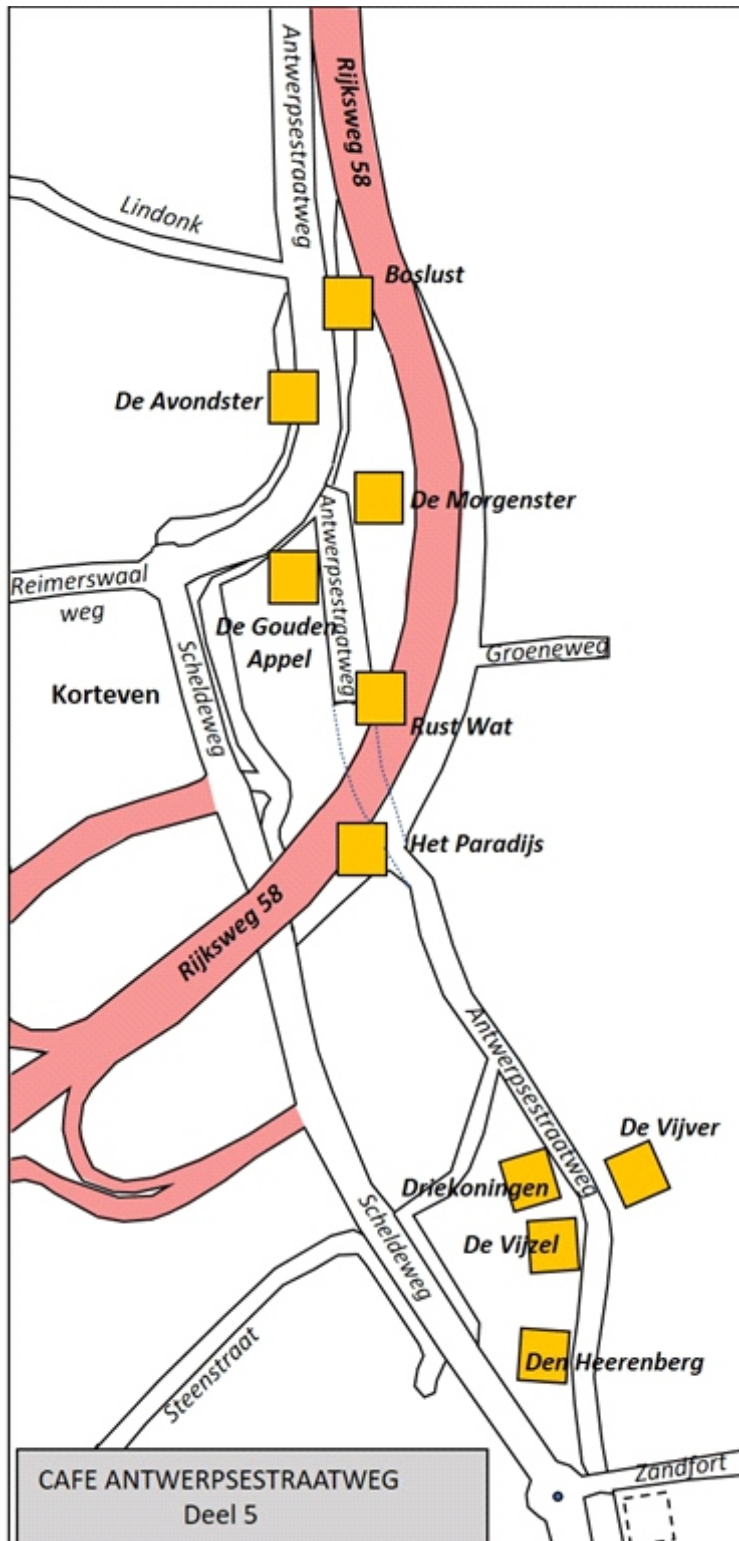
– Voorwoord	p. 02
– Cafés in Woensdrecht en Hoogerheide, (1900-1940) deel 5, <i>Louis Minnebach</i>	p. 03
– Eindelijk weer een eigen kerk, <i>Jan van Elzaker</i>	p. 22
– Ik zie, ik zie wat jij niet ziet, <i>Ad van Loenhout</i>	p. 37
– De R.K. Ontspanningsclub, van 'gescheiden' naar 'gemengd', <i>Jan van Elzaker</i>	p. 44
– Te mwooi, <i>Jan Luysterburg</i>	p. 55
– Informatie voor de lezer, <i>redactie</i>	p. 56

Cafés in Woensdrecht en Hoogerheide (1900-1940)

Deel 5: vervolg Antwerpsestraatweg - Korteven

door Louis Minnebach

In het vorige deel zijn we gestopt bij het Pannenhuis. Maar de Antwerpsestraatweg loopt natuurlijk nog verder door richting Bergen op Zoom. Ook daar vinden we nog cafés. Maar er is een lelijke blokkade gekomen door de aanleg van Rijksweg 58. Het buurtschap Korteven is daardoor afgesneden van het eerste deel van de Antwerpsestraatweg. Dat heeft in de jaren 1960 –1970 een enorme impact op de aanwezige cafés.

Maar eerst zijn we nog even op de Antwerpsestraatweg vóór de rijksweg. Daar vinden we een aantal cafés terug, die allemaal erg profiteren van de tramroute die er in de caféperiode van 1900-1940 langs loopt. We gaan in deze aflevering nog dieper in op die tramroute, voordat we op Korteven aankomen.

Voordat we op dat punt arriveren hebben we eerst nog een probleem te tackelen van twee eeuwenoude cafés. Eén uitbater is bekend, maar onbekend is of deze van Het Paradijs of van Rust Wat is. Weet u het??

Van de in deze aflevering besproken cafés, is er thans geen enkel meer in bedrijf. Daarom is het goed hun geschiedenis zoveel mogelijk vast te leggen.

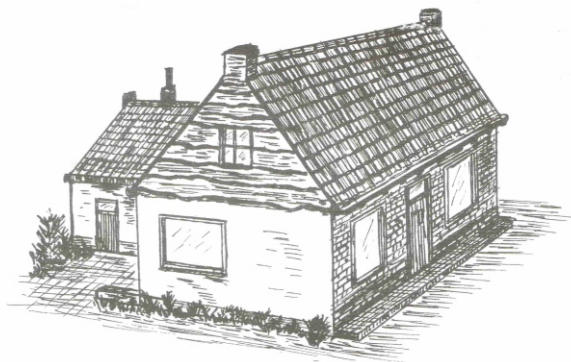
Heb u op- of aanmerkingen, of mogelijk aanvullingen, dan hoor ik graag van u.

Uw reacties, foto's en verhalen zijn nog steeds van harte welkom op louis.minnebach@gmail.com.

CAFÉ DEN HEERENBERG

Als we na Het Pannenhuis de Antwerpsestraatweg oprijden richting Bergen op Zoom ligt na 300m aan de linkerkzijde de plaats waar vroeger café Den Heerenberg stond.

Een braak stuk grond, dat in trek is bij herbergiers; zou daar een nieuw café komen?

In 1891 koopt herbergier Petrus Theuns dit perceel grond. Maar hij komt niet aan bouwen toe. Ook herbergier Jac Theuns, die het bouwland in 1904 in handen krijgt, laat het stuk ongemoeid liggen.

← *Schets van café Den Heerenberg*

Het is pas in 1906, als Jacobus 'Jac' Soffers (1881-1958) trouwt met zijn Rosalia 'Roos' van Hoof (1883-1941), dat er bouwactiviteiten komen. Zij bouwen er hun woonhuis. Veel zal hij wel zelf gedaan hebben, want Jac was metselaar. Later wordt hij nog bouwaannemer. Een paar jaar later, in 1910, richten zij in het pand een café in van 21 m² en geven het de naam Den Heerenberg. Genoemd naar het achterliggende gebied. Die naam is weer afgeleid van de naamgeving van de Antwerpsestraatweg van vóór 1800. Die is dan bekend als Heerstraat, Heerenweg, Heerenbaan, 's-Heerenweg en 's-Heerenstraat.

Jac Soffers

Het café staat aan de doorgaande weg, een garantie voor goede klandizie, zeker ook tijdens de Eerste Wereldoorlog. Roos zal daar menig pintje of borreltje hebben geschonken. Niet voor lang echter. Hoewel er in 1917 nog een schuur bijgebouwd wordt, leveren ze in 1921 hun drankvergunning al in. Ze zijn dan slechts 11 jaar uitbater geweest van Den Heerenberg. Jac en Roos blijven er nog wel wonen.

Roos van Hoof

Roos overlijdt in 1941 en als Jac in 1958 sterft gaat het pand in 1959 over naar dochter Josephina 'Fien' Soffers en haar man Petrus 'Piet' Wierckx.

Maar dan is café Den Heerenberg al bijna 40 jaar verleden tijd. Thans woont hun kleinzoon Rob Michielsen in het mooie verbouwde huis aan de Antwerpsestraatweg 101.

← *Zo kenden we het pand lange tijd, toen het in handen was van Piet Wierckx en Fien Soffers.*

CAFÉ DE VIJVER

Zo'n 150 meter verder richting Bergen op Zoom stond aan de rechterkant van de Antwerpsestraatweg ons volgende café: De Vijver.

In 1879 bouwt Alexander Schepers (1843-1916), een steenbakker afkomstig uit het Belgische Merksplas, een woning aan het toegangspad naar het achtergelegen bosgebied.

Hij is in 1874 al hertrouwd met de Woensdrechtse Amelia van Velthoven (1851-1940). Zijn eerste vrouw is overleden.

Alexander en Amelia drijven vanaf het begin samen het inpandige koffiehuis, dat ze de naam De Vijver hebben gegeven. En met nadruk samen, omdat ook Alexander in de geschriften 'koffiehuishouder' wordt genoemd. Dit ondanks zijn drukke werkzaamheden voor het oprichten van een steenfabriek in het achtergelegen gebied. Toch zal Amelia wel het meeste werk verricht hebben in het 37 m² grote koffiehuis, dat gunstig ligt aan de drukke Antwerpsestraatweg, met een tussenhalt van de tram voor de deur.

Alexander Schepers, de oprichter van het koffiehuis én de steenfabriek.

Advertentie uit 1912

In 1916 overlijdt Alexander op 73-jarige leeftijd. Maar Amelia blijft het koffiehuis doen, sterker nog, zij verandert het in een heus café. De volledige vergunningen hiervoor worden in 1917 op haar naam overgeschreven. Zij drijft dit café met bekwame hand tot 14 januari 1927; dan levert zij haar drankvergunning in. Amelia is 75 jaar en vindt het genoeg.

Het café gaat niet over in andere handen; daarmee komt er een einde aan café De Vijver.

Amelia overlijdt op de eerste dag van de Tweede Wereldoorlog, 10 mei 1940, op de respectabele leeftijd van 89 jaar. Van café De Vijver is dan al 13 jaar geen sprake meer.

In de bocht rechts het fraaie café De Vijver.

HOogerheide. Motorongeluk. — Dinsdagavond circa 8 uur had ter hoogte van „de **Vijver**“ op den Antwerpschen weg alhier een ongeluk plaats, hetwelk maar slecht afliep. Een motor met zijspanwagen, een 3-tal personen vervoerend, reed in volle vaart terwijl de zijspanwagen eraf vloog, tegen een boom en vervolgens eenige meters verder nog eens tegen een telefoonpaal. De motorrijder brak zijn been en is door den heer Verdult van hier per brancardfiets naar het A. G. Gasthuis te Bergen op Zoom vervoerd. De motor was totaal vernield. Het gezelschap bestond uit Belgen.

De fabriek De Vijver blijft nog wel bestaan, maar staat later lang bekend onder de naam van de nieuwe uitbater: de steenfabriek van Kostermans.

In diezelfde bocht bij De Vijver gebeurden in de loop der tijd veel ongelukken. Hier een bericht in De Grondwet van 21 augustus 1924. Let vooral op het leuke taalgebruik in het bericht.

CAFÉ DE VIJZEL

Aan de Antwerpsestraatweg, tegenover café De Vijver, aan de zuidkant van wat later het Cleirenbaantje zal gaan heten, stond enige jaren een café. Hiervan is officieel geen naam bekend, maar....

— Ter hoogte van de herberg „De Vijzel”, nabij Woensdrecht (N.-Br.) is een man, die zich op de rails had te slapen gelegd, door de stoomtram Antwerpen—Bergen-op-Zoom overreden. De ongelukkige was terstond dood.

In die buurt moet nog een café hebben bestaan met de naam “De Vijzel”, getuige het krantenbericht uit 1904. Om toch onderscheid met andere 'onbekende' cafés te hebben, duiden we dit café aan als 'De Vijzel'. Maar zeker is deze naam allerm minst. Wel, dat er op korte tijd veel uitbaters in hebben gezeten. Een duizelingwekkende opsomming.

Het begint allemaal met veearts Thomas Monu, die in 1902 op een stuk bouwland een huis bouwt. Hij verkoopt dit in hetzelfde jaar door aan Marinus de Leeuw (1874-1963) uit Ossendrecht en de Woensdrechtse Petronella Mattheeuwsen (1873-1944), die er een café beginnen. De officiële drankvergunning wordt, zoals voor bijna alle cafés in de gemeente, afgegeven op 17 april 1905 (op basis van de Drankenwet 1904). Zij bouwen in 1907 nog wat bij en blijven in het café 'zitten' tot 1910. Dan vertrekken ze naar Austruweel (B), maar ze blijven wel eigenaar van het pand.

Volg- nummer	NAAM EN VOORNAMEN VAN DEN VERLOFHOUDER.	LOCALITEITEN, waarvoor het verlof is verleend, met vermelding van het perceel, waarin de localiteiten zich bevinden en van de oppervlakte van elke localiteit.	BESLUIT, waarbij het verlof is verleend.	VERLEEND voor den verkoop: a. bedoeld in art. 84, de lid, letter a; b. bedoeld in art. 84, de lid, letter b.	BESLUIT, waarbij het verlof is ingetrokken krachtens art. 89.	VERVALLEN door overlijden van den houder. (Art. 88, 1e lid.)	AANTERKENNINGEN In deze kolom worden vermeld alle omstandigheden van verandering van de hoofd of van de hantaren.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
X	Adrianus de Leeuw	de localiteit van de stierweg, van het perceel 41	11 april 1905	bedoeld in art. 84 2e lid, letter a.			
	Petronella Mattheeuwsen	het perceel 41	22 Sept. 1910	"			
	P. van Boeren	Wijk A. 41	27 juni 1910	"			opgeheven 1910 Lid 312
	L. Vermeulen	Wijk A. 41 30 ch. oppervl.	22 juni 1910	"	1911	1	veranderd 1910 Hoofdst. 3.12
11	Gerardus van Boeren	Wijk B. 11/12	8 Sept. 1910				

Adrianus van Loon (1885-1944) en Maria van Aerden (1889-1971) zijn de volgenden die het gaan proberen. Ze trouwen in 1910 en gaan dan het café uitbaten. Maar niet voor lang. Nog geen 2 jaar later vertrekken ze naar Vlissingen.

Marinus de Leeuw wil dan geen huurders meer en verkoopt in 1912 het pand aan Petrus van Loon (1877-1955) -voor zover bekend geen familie van Adrianus van Loon- en Dimphna de Crom (1880-1968). Die gaan een poging wagen het café door de Eerste Wereldoorlog te loodsen. Dat lukt niet helemaal. In 1916 vinden ze het al genoeg en doen het café van de hand.

Sebastiaan Timmermans (1891-1964) en Dimphena de Moor (1890-1937) zijn de volgenden die gaan trachten het café rendabel te maken. Verder dan een poging komen ze niet. Een jaar later, in 1917, houden ze het voor gezien. Ze vertrekken naar Rotterdam en verkopen het boeltje aan Jacobus de Moor, die er echter zelf niet intrekt.

In dit pand aan de Antwerpsestraatweg 117, 119, op de hoek met het Cleirenbaantje, was vroeger een café gevestigd.

Jacobus vindt huurders in wagenmaker Kornelis Franken (1889-1967) en zijn vrouw Anna Timmermans (1885-1965). Jawel, een zus van Sebastiaan. Zij doen nog een ultieme poging om het café van de ondergang te redden. Maar het is vergeefse moeite.

Het lukt niet en uiteindelijk verkopen ze in 1919 het geheel aan Antonius Cleiren. Die heeft totaal geen trek in een café, maar heeft meer op met transport. Hij sluit dan ook het café; zo'n 17 jaar na de opening.

Daarmee komt een einde aan een roerige cafétijd met veel uitbaters en eigenaren. Vanaf dan komt het in handen van de familie Cleiren, die er decennia lang de scepter zullen zwaaien; zo zelfs dat het baantje naast het huis nu de naam 'Cleirenbaantje' draagt.

Cleirenbaantje

CAFÉ DE DRIEKONINGEN

Aan de noordkant van het Cleirenbaantje, dus naast het vorige café, stond er nóg één: café De Driekoningen.

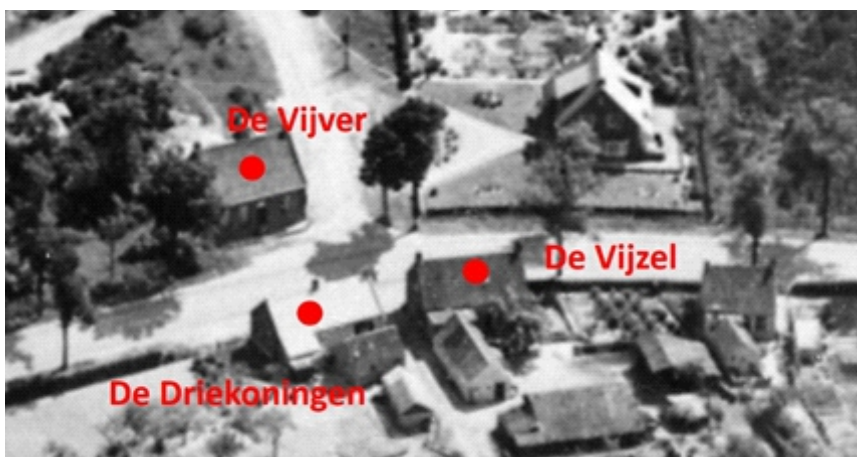

Evenals het vorige café dateert De Driekoningen van 1902. De cichorei-fabrikant Petrus de Jonge verkoopt in dat jaar een stuk bouwland aan Petrus van den Bussche (1854-1917) en zijn vrouw Anna Hazen (1848-1928).

Die zijn al bekend als herbergiers, want ze runnen tot 1902 café In de Fiets in de Raadhuisstraat, toen Dorpsstraat. Later in deze serie komen we dat café nog tegen.

Petrus en Anna gaan nog een nieuwe uitdaging aan als ze in 1902 op het stuk bouwland een huis gaan zetten, met daarin opgenomen een herberg aan de zuidzijde, tegen het Cleirenbaantje aan, van 30 m². Ze geven het de naam De Driekoningen, naar een gebied, dat toch wel een heel eindje verder ligt richting Woensdrecht.

Het wordt wel druk met etablissementen hier, in de bocht van de Antwerpsestraatweg. Natuurlijk is er de halteplaats voor de stoomtram, zodat er altijd volk rondloopt. Maar drie cafés zo dicht bij elkaar, lijkt toch wel erg veel.

Petrus verdient de kost als koopman en Anna bestuurt, zoals eerder vermeld, het café met geroutineerde hand. Toch komt er een kink in de kabel als Petrus in 1917 op 62-jarige leeftijd komt te overlijden.

Anna moet dan alleen verder, maar gelukkig is hun zoon August van de Bussche (1886-1952) nog thuis. August is handelaar in diverse goederen, waaronder kleinvee. Toch springt hij zijn moeder bij wanneer hij kan.

Maar ook Anna heeft niet het eeuwige leven. Op bijna 80-jarige leeftijd overlijdt ze. Het is dan 1928.

August zet de zaak nog voort tot 1933. Met het vooruitzicht van het opheffen van de tramverbinding en met zijn eigen drukke werkzaamheden, besluit August de Driekoningen van de hand te doen.

De koper wordt Johannes Koolen, die net getrouwd is met Paulina van Broekhoven. Johannes is steenfabriekarbeider en meester-knecht bij Kostermans en komt dus dicht bij zijn werk te wonen.

Johannes en Paulina besluiten geen vervolg te geven aan de geschiedenis van De Driekoningen, die daarmee in 1933 eindigt. Zij zullen nog wel bijna 50 jaar blijven wonen aan de Antwerpsestraatweg 121, maar zonder café.

Het huidige pand aan de Antwerpsestraatweg 121.

A.B.T.

Bekend is de tramrail, die zich vroeger over de Antwerpsestraatweg slingerde.

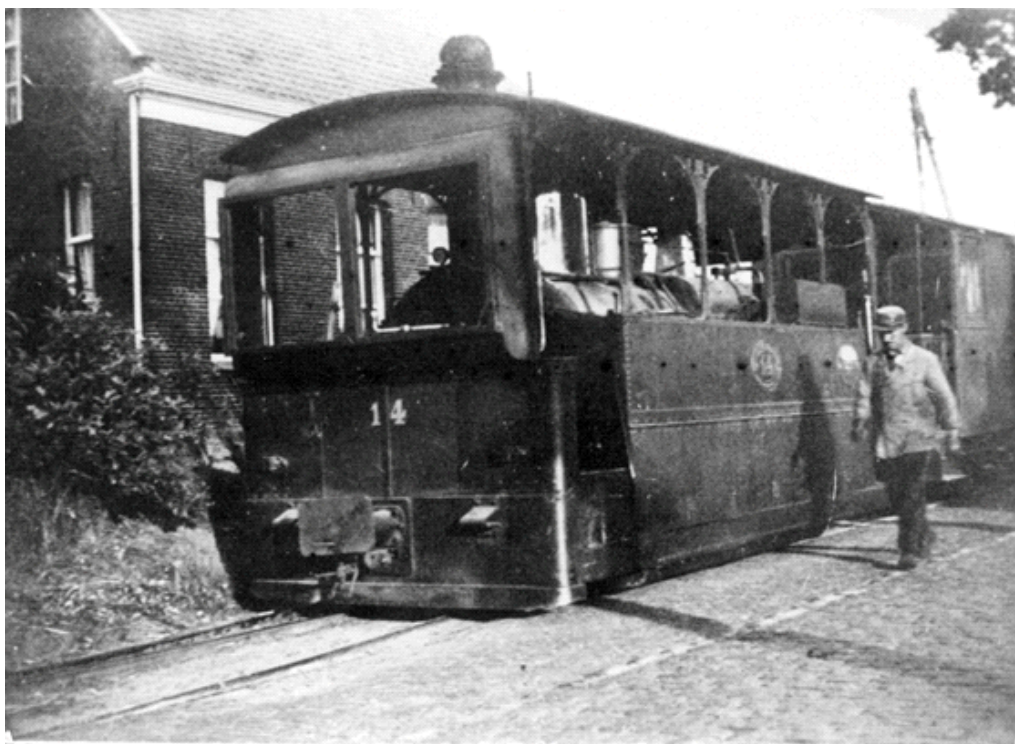

De Stoomtramweg-Maatschappij Antwerpen-Bergen op Zoom-Tholen (ABT) verzorgt tram- en busvervoer tussen genoemde plaatsen.

Op 17 april 1882 wordt eerst de Stoomtramweg Bergen op Zoom-Tholen (BT) opgericht en op 15 september in dat jaar wordt die tramlijn in gebruik genomen. Maar er zijn ook al plannen om de tramlijn door te trekken naar Antwerpen.

Na veel problemen wordt de Stoomtramweg-Maatschappij Antwerpen-Bergen op Zoom-Tholen (ABT) uiteindelijk opgericht op 6 juli 1886. De maatschappij BT vervalt op dat moment.

In 1887 legt men tussen Antwerpen en Bergen op Zoom de trambaan aan die ook over Hoogerheide loopt. De tramlijn wordt hoofdzakelijk ingezet voor het vervoer van suikerbieten naar Bergen op Zoom, maar er vindt ook personenvervoer plaats.

*De tram hier in de bocht bij café De Vijver.
Achter de tram is nog een gedeelte van het café zichtbaar.*

De tram doet ook de Antwerpsestraatweg aan, waar pal voor de deur van café De Vijver een tussenhalte wordt opgenomen. Een fantastische plaats natuurlijk, daarom verschijnen hier ook drie cafés, heel kort bij elkaar.

In de Raadhuisstraat bij William (weg naar Huijbergen en Putte) en bij 'Jan Koolen' (afslag naar Woensdrecht) komen vaste haltes, waar de tram altijd stopt. Om de tram te laten stoppen bij een tussenhalte, zoals bij café De Vijver aan de Antwerpsestraatweg, moet een rode vlag worden uitgestoken.

In 1927 begint ABT ook met busvervoer. Acht jaar later neemt de BBA de maatschappij over. Uiteindelijk verdwijnen vanaf 1934 alle tramlijnen uit Noord-Brabant en daarmee ook de ABT, die in de volksmond dikwijls 'Af Blijve Troeleke' wordt genoemd.

HET PARADIJS of RUST WAT ?

We gaan weer een kleine 500 meter verder de Antwerpsestraatweg op richting Bergen op Zoom. Op eeuwenoude kaarten wordt daar het café Het Paradijs aangegeven en nog geen 175 meter verder staat café Rust Wat. Zeer kort bij elkaar en daarmee komt ook het probleem. Het is wel duidelijk wie de uitbaters zijn van één van deze cafés, maar van welk café?

We zetten voor u alles op een rijtje:

De Uitbaters

Wij starten ons verhaal in 1883, als Petrus Soffers (1845-1934) een café met een 'drankvergunning' heeft. Samen met zijn vrouw Antonetta van de Moer (1853-1925) bestieren zij het café. Naast herbergier is Petrus ook textielhandelaar, handelaar in peeen en cichoreifabrikant. Ook hij moet in 1904 een officiële drankvergunning aanvragen voor de 30 m² caféruimte aan de zuidzijde. Slechts een 7-tal jaar zal hij het café nog verder runnen; in 1912 stopt hij ermee.

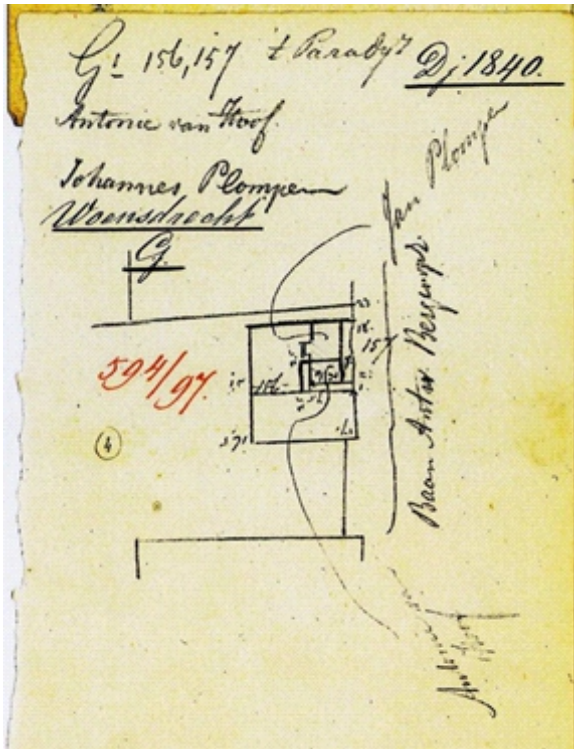
Zijn zoon Henricus (1893-1940) die huisschilder is, trouwt in 1912 met Anna Franken (1893-1918) en neemt het café van zijn ouders over. Is het om de mindere gezondheid van Anna, die slechts 25 jaar zal worden, of zien ze het caféleven niet zitten? Begin 1914 al verhuizen ze naar Bergen op Zoom, waar Anna oorspronkelijk vandaan komt.

Volg- nummer.	NAAM EN VOORNAMEN VAN DEN VERLOFHOUDER.	LOCALITEITEN, waarvoor het verlof is verleend, met vermelding van het perceel, waarin de localiteiten zich bevinden en van de oppervlakte van elke localiteit.	BESLUIT, waarbij het verlof is verleend.	VERLEEND voor den verkoop: a. bedoeld in art. 34, 2e lid, letter a; b. bedoeld in art. 34, 2e lid, letter b.	BB
1.	2.	3.	4.	5.	
X	Petrus Soffers	in de localiteit aan de zuidzijde van het perceel n ^o 34 30 m ² oppervlakte	17 april 1905	bedoeld in art 34 2e lid letter a.	
	Henricus Soffers	idem	30 Dec 1912	idem	
	Jan Lijten	idem Municipaliteit weg de Kortenaar	4 Maart 1914	idem	

Dan verschijnen de Woensdrechtse grondwerker Jan Lijten (1890-1978) en Johanna van Hoek (1889-1969) als nieuwe uitbaters. Zij zijn dan net getrouwd en willen van het café een succes gaan maken. Maar al na een paar jaar is dat over, want in 1917 gaan ook zij terug naar Bergen op Zoom. Het café verliest dan zijn cafébestemming en wordt gesloten. Een duidelijk verhaal, gestaafd met drankvergunningen. Maar welk café hebben zij uitgebaat?

Het Paradijs of Rust Wat?

HET PARADIJS

Schuin tegenover de boerderij van de familie Uitdewilligen stond daar eeuwenlang de staminee Het Paradijs. Op bijgaande meting van 1840 wordt het reeds aangegeven.

In nog verdere geschiedenis is Het Paradijs een bijzonder belangrijk café geweest. Het speelt al een rol in de geschiedenis van de molen van Hoogerheide.

Volgens de meeste bronnen is dit het café dat in de jaren tussen 1900-1940 uitgebaat wordt door de op de vorige pagina genoemde Petrus Soffers en opvolgers. Zowel in een eerdere opsomming in de Tijding van de Heemkundekring als op een lijst cafénamen van Gied Suijkerbuijk staat Soffers genoemd als uitbater van Het Paradijs. Maar daar zet ik grote vraagtekens bij!

Omdat er op de drankvergunning geen kadastraal perceel wordt genoemd, is het niet mogelijk op een ondubbelzinnige wijze aan te tonen wat de

exacte locatie van het café precies is en dus welke van de twee cafés het is. Nu worden in de vergunning alleen de plaatselijke wijknummers vermeld, die eigenlijk op elk moment kunnen veranderen en dus geen houvast bieden. Dat de percelen en de wijknummers zo dicht bij elkaar liggen, vergroot het probleem alleen maar.

Als je echter het eigendom en de eigenaren van Het Paradijs bekijkt in de periode, waarin Soffers en opvolgers uitbaters zijn geweest, dan komt er geen enkele van deze uitbaters voor als eigenaar. In die periode zijn de gebroeders Van Hoof, Johanna Plompen en Adriaan van Oevelen eigenaar. Het kan natuurlijk zijn, dat de familie Soffers en opvolgers huren, maar dit is erg onwaarschijnlijk, te meer omdat bijvoorbeeld Adriaan van Oevelen in 1915 zelf het pand bewoont.

Het is, ondanks de aannames van de leden van de Heemkundekring eerder, erg onwaarschijnlijk dat de genoemde uitbaters in Het Paradijs hebben gestaan. In de Tweede Wereldoorlog maakt een bom een definitief einde aan het pand. Er wordt nog wel een nieuw huis gebouwd, maar dit moet op haar beurt weer wijken voor Rijksweg 58. Op de oude plaats van Het Paradijs raast nu het verkeer.

Na de oorlog bouwt de familie Oerlemans nog een nieuw "Paradijsje" op de plaats van het oude café.

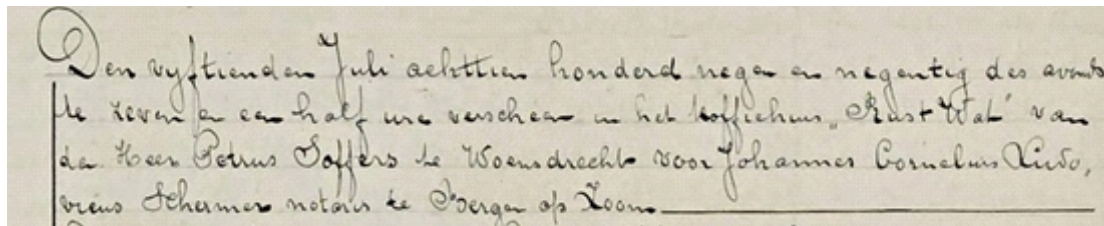

RUST WAT

Zo'n 175 meter verder lag ook al zo'n café dat in de verre geschiedenis al bekend was: café Rust Wat. Logischer lijkt het dat Petrus Soffers en opvolgers uitbater zijn geweest van dit café. Ga maar na.

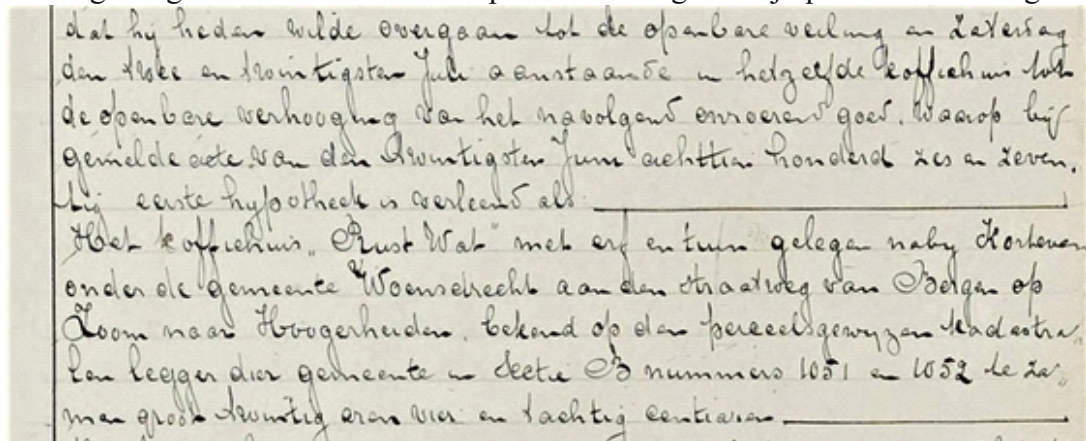
Petrus Soffers wordt in 1876 op die plaats eigenaar van een grutterij en erf, dat eerder al brouwerij is geweest. Hij sticht er een nieuw pand op, met waarschijnlijk in pandig de herleving van café Rust Wat. Vanaf 1883 heeft Petrus een drankvergunning, dus dit sluit aardig aan bij dat nieuwe pand.

We vernemen weer iets van Petrus als hij genoemd wordt in een akte. In 1899 wordt in koffiehuis “Rust Wat” van Petrus Soffers een akte verleden.

Den vyftienden Juli aelthien honderd negen en negentig des avonds te zeven en een half ure verscheen in het koffiehuis „Rust Wat” van de heer Petrus Soffers te Woensdrecht voor Johannes Cornelius Vries, vries Schamas notaris te Bergen op Zoom.

Ironisch genoeg is het een akte van de openbare veiling van zijn pand. De notaris geeft aan:

dat hij heden wilde overgaan tot de openbare veiling en tevens den dake en twintigsten Juli aanteende in hetzelfde koffiehuis tot de openbare verhooging van het navolgend onroerend goed. Waerop hij gemelde akte van den twintigsten Juni aelthien honderd zes en zeven, bij eerste hypotheek is verleend als: Het koffiehuis „Rust Wat” met erf en tuin gelegen naby Korteven onder de gemeente Woensdrecht aan den straatweg van Bergen op Zoom naar Hoogerhuden, bekend op den perceelsgewyzen kadastralen legger der gemeente in dekte 53 nummers 1051 en 1052 de zee, met groot twintig eras vier en tachtig centiares.

De veiling is noodzakelijk omdat Petrus zijn schulden aan een geldlener niet voldaan heeft. Via buurman Martinus Luijckx, de latere oprichter van café Non Plus Ultra, komt het toch terug in de familie Soffers, voordat het in 1914 overgaat naar Johannes Baptist Oerlemans. Die verhuurt het nog even aan Jan Lijten. De uitbaters passen dus prima in de eigendomssituatie.

Het is dus zeer waarschijnlijk dat ondanks eerdere andere aannames, Petrus Soffers en opvolgers uitbaters zijn geweest van café Rust Wat.

Maar ook dat pand verdwijnt als Rijksweg 58 wordt aangelegd.

←Beeld van Korteven in september 1944 met de juiste ligging van Het Paradijs en Rust Wat.

CAFÉ DE GOUDEN APPEL

Verder op de Antwerpsestraatweg komen we aan op Korteven. Aan de linkerkant van de weg, thans nummer 155, stond jarenlang 'De Gouden Appel'.

Jarenlang vertrouwd in het straatbeeld: café De Gouden Appel.

De plaats van het café is al heel lang in trek als Cornelis Luijkx er in 1863 een grutterij begint. Die blijft enkele decennia in de familie en er vinden regelmatig verbouwingen plaats.

In 1902 komt het pand in handen van Johannes 'Jan' de Backer (1874-1928), die een jaar later trouwt met Antonetta 'Net' Luijkx (1874-1949). Deze Net is overigens geen rechtstreekse familie van de hierboven beschreven gruttersfamilie Luijkx.

Er is dan al wel sprake van een bierhuis 'de Gouden Appel', maar een drankvergunning is er niet van bekend. Die krijgen ze pas in 1914, als ze een jaar eerder nog wat hebben verbouwd, zodat er een caféruimte ontstaat van 25 m². Lang blijven ze er dan niet meer zitten; in 1919 verkopen Jan en Net het pand en trekken twee jaar later naar Frankrijk.

De kopers zijn Henricus 'Rikus' Mangelaars (1891-1951) en zijn Petronella 'Nel' Belde (1895-1970), die het café enorme bekendheid geven. Zij zijn in 1917 getrouwd en gaan 'de Gouden Appel' runnen, die intussen 32 m² groot is geworden. Daarnaast is Rikus landbouwer en melkvervoerder; een beroep dat lang in de familie zal blijven.

Nel

Rikus

De Gouden Appel was een fraaie pleisterplaats en ook een goed adres voor feesten en partijen. Rikus overlijdt in 1951, maar Petronella blijft het café uitbaten, met behulp van haar dochters.

Om letterlijk 'aan de weg te timmeren': eigen suikerzakjes.

Zo wordt in 1964 de zaak naadloos overgenomen door haar dochter Joanna 'Anneke' Mangelaars (1933- heden) en Johannes 'Jan' Rommens (1930-2019). Anneke staat direct bekend als caféhoudster, terwijl Jan naast zijn café zijn brood verdient als monteur.

De Gouden Appel is ook bekend van de vele vele clubs en verenigingen die het café aandoen, zoals de carnavalsvereniging De Snoeken die hier menige boerenmaaltijd geniet. Of clubs die als laatste etappe voordat ze op Hoogerheide arriveren, eerst nog even langsgaan bij De Gouden Appel. Voor de veteranen van Meto is het vaste prik na een uitwedstrijd. Ook De Scheldezonen hebben er hun pleisterplaats. Zij begeleiden in de jaren '70 de Sinterklaasintocht op de Heimolen en de Duintjes. En voor het naar huis gaan.... nog even aanleggen bij café De Gouden Appel.

Jan en Anneke bouwen in 1968 nog een stukje bij, maar het café heeft zijn langste tijd gehad. Door de aanleg van de Zeeuwseweg naar Bergen op Zoom wordt de hoek bij Korteven 'overgeslagen' en liggen ze niet meer op de doorgaande route. Broodwinning met het café blijkt niet langer mogelijk en in 1982 verkopen Jan en Anneke hun "Gouden Appel".

Het pand is wel blijven staan en is thans in gebruik als woonhuis.

In 1958 trouwde brandweerman Jan Rommens met zijn Anneke Mangelaars.

CAFÉ DE MORGENSTER / VENUS

We steken schuin over en komen bij Antwerpsestraatweg 170.

Zeer bekend op Korteven is dit café De Morgenster, schuin tegenover De Gouden Appel.

In 1892 koopt Jacobus Veraart (1858-1929) een perceel bouwgrond op Korteven. Zijn broer Adriaan bouwt er in 1894/1895 een bierbrouwerij en noemt die 'De Haan'. Deze familie Veraart heeft wel meerdere brouwerijen in Brabant opgezet. Maar op Hoogerheide wil het niet zo erg vlotten. Al een paar jaar na de oprichting van de brouwerij “verkopen” ze die aan hun zus Anna Veraart (1863-1947) en haar man Adrianus de Bruijn (1861-1947), die directeur van een houtzagerij is. Die zien het waarschijnlijk ook niet zitten, want ze zetten de brouwerij in 1899 al na een jaar in de openbare verkoop.

Zijn er geen gegadigden of is de prijs te hoog? Feit is dat Adrianus en Anna met de bierbrouwerij blijven zitten. Maar ze willen er vanaf. Daarop wijzigen ze in 1902 de bestemming van het perceel. Brouwerij 'De Haan' verdwijnt dan voorgoed en het wordt een huisperceel. Ze bouwen en verbouwen nog wel wat schuren, maar verder gebeurt er niet zo veel. In 1911 vertrekken ze naar Amerika en dragen de boel over aan hun zoon Egidius de Bruijn (1878-1941) en zijn vrouw Johanna Koenraadt (1888-1975). Maar die houden het na een jaar ook weer voor gezien en vertrekken eind 1912 naar Bergen op Zoom.

Openbare Verkoop
van een
BIERBROUWERIJ
en Erf met Weiland
onder
Woensdrecht.

J. C. L. SCHERMER,
Notaris te Bergen op Zoom, zal ten ver-
zoeken van den heer ADRIANUS DE
BRUIJN te Woensdrecht in het openbaar
Veilen en Verkoopen:
De voor 5 jaren nieuwgebouwde
BIERBROUWERIJ,
genaamd „de Haan,”
Erf en Weiland,
benevens den volledige inventaris,
gelegen op de Korteven onder Woens-
drecht, bekend op den perceelsgewij-
zen kadastralen legger dier gemeente
in Sectie B no 1442, groot 86 aren
30 oentiares.

Het perceel is dagelijks te bezichtigen.
Toewijzing **MAANDAG** den 19
JUNI 1899 in het Koffiehuys van den
Heer JACOBUS TEUNE te Woensdrecht,
des avonds te 7 uren.

Aanvaarding daags na de toe-
wijzing.

Betaling der kooppenningen den 17
AUGUSTUS 1899.

De helft van de koopsom kan als le
hypotheek tegen 4%, 's jaars op het ver-
kochte gevestigd blijven.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen ten
kantore van bovengenoemden Notaris.

Na de vele wisselingen komt het pand in 1912 in handen van Jacobus 'Ko' Hoeks (1873-

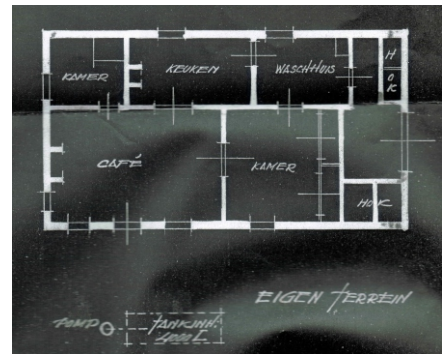
1957) en Maria 'Mie' de Booi (1874-1939). En dat is het begin van een lange traditie. Ko maakt een café in het huis en noemt het “De Morgenster”. Hij vraagt een drankvergunning aan en krijgt die op 17 maart 1915 voor een voorlokaal aan de noordzijde van het pand met een grootte van 31 m2. Het café is gunstig gelegen aan de weg van Hoogerheide naar Bergen op Zoom, maar ook het verkeer uit Zeeland komt er langs.

Foto uit 1910 van het gezin van Mie de Booi en Ko Hoeks; de kinderen vlnr: Gon, Jan, Jef (de latere uitbater) en Piet. Zoon Kees ontbreekt op de foto.

De Eerste Wereldoorlog komen ze zonder kleerscheuren door. Ko is naast caféhouder nog landbouwer en vanaf 1926 verkopen ze ook benzine, zodat een goede boterham verzekerd is.

Bij de aanvraag voor een benzinepomp in 1926, zit ook een fraaie plattegrond ingesloten →

De situatie verandert in de Tweede Wereldoorlog als het pand zodanig vernield wordt, dat er slechts een ruïne overblijft. Ko en Mie gaan toch weer driftig aan de gang en herbouwen het huis in 1946. Maar ze raken op leeftijd en dragen alles in 1950 over aan hun zoon Josephus 'Jef' Hoeks (1907-1974) en Wilhelmina 'Mien' van Meel (1917-1998). Die gaan met nieuw elan aan de gang en plegen in 1955 nieuwbouw. Deze boost doet het café goed en door het toenemende toerisme en de gunstige ligging wordt De Morgenster een gewilde pleisterplaats, waar menig een drankje heeft genuttigd. Ook worden er nogal wat feesten en bruiloften gehouden. Veel mensen hebben er goede herinneringen aan.

Jef en Mien timmerden flink aan de weg met eigen suikerzakjes en sigarenbandjes.

Aan deze bloeiperiode komt een eind als de Provincie in de jaren '60 de autobaan van Vlissingen naar Bergen op Zoom aanlegt.

Jef wijzigt de naam van het café nog in Venus, omdat dat minder letters zijn en hij dus minder belasting moet betalen!

Ondanks felle protesten van Jef tegen de aanleg van de nieuwe wegen, betekent het toch het einde van café De Morgenster/Venus, dat na zijn dood definitief haar deuren sluit in sept 1975.

Thans is het pand nog steeds in handen van de familie Hoeks. Dochter Carina en haar man Ger de Heer hebben er hun woonverblijf.

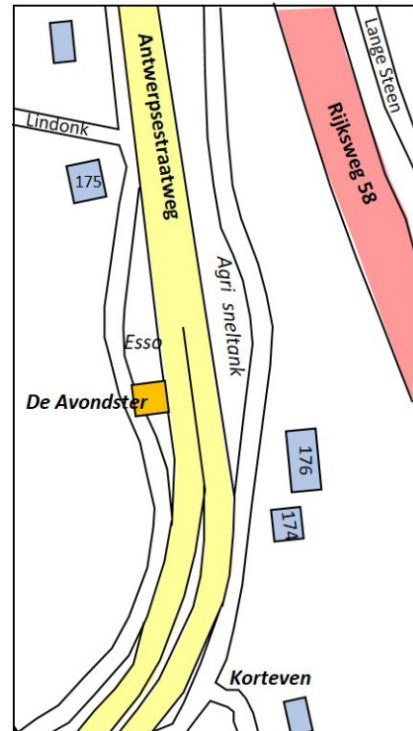
CAFE DE AVONDSTER

Het volgende café is erg onbekend. Schuin tegenover het vorige café De Morgenster aan de oude weg naar Bergen op Zoom: café De Avondster. Momenteel staat er op die plaats een benzinestation.

Situering van de 'oude' Avondster in de huidige infrastructuur.

In 1895 koopt Antonius 'Anton' Buijk (1865-1945) uit Wouw, die in 1893 getrouwd is met de Woensdrechtse Josephina 'Sophia' Goossens (1865-1950) een perceel bouwgrond aan het Korteven. Ze bouwen er een huis met café. Anton Buijk is naast tapper ook colporteur bij de destijds erg bekende krant De Avondster. Hij besluit om zijn café dezelfde naam te geven.

Het moet wel een groot café zijn geweest, getuige de aanvraag voor een officiële drankvergunning. Die dient Anton in eind 1904. Hierin vraagt hij om vergunning voor een ruimte van 30 m² aan de linkervoorzijde van het pand en voor een ruimte aan de achterkant van 20 m². Totaal dus ruim 50 m²; voor die tijd een groot café. Volgens de toegekende drankvergunning krijgt hij echter alleen toestemming voor het gedeelte van 30 m² aan de voorzijde.

NAAM EN VOORNAMEN VAN DEN VERLOFHOUDER.	LOCALITEITEN, waarvoor het verlof is verleend, met vermelding van het perceel, waarin de localiteiten zich bevinden en van de oppervlakte van elke localiteit.	BESLUIT, waarbij het verlof is verleend.
2.	3.	4.
Anton Buijk	in de localiteit aan de Esso van het perceel Bij de d. 17-4-0 30 m ² oppervlakte Jerkie d. 12-9-06 Wijk D. 43	17 april 1905

In de vergunning is alleen sprake van het gedeelte van 30 m².

Er moet flink aangepakt worden en bij Sophia vinden we dan ook in veel geschriften als beroep: bierhuishoudster.

Net voor de Eerste Wereldoorlog bouwen ze nog wat schuren bij.

Wordt de concurrentie te groot in de buurt? In 1924 houden Anton en Sophia op bijna 60-jarige leeftijd het voor gezien. Ze leveren hun drankvergunning in en doven het licht in De Avondster. Ze blijven er nog wel wonen.

Bij de aanleg van de provinciale weg naar Bergen wordt in 1965 het pand gesloopt om plaats te maken voor een benzinestation.

CAFÉ BOSZICHT / BOSLUST

Aan de Antwerpsestraatweg, zo'n 50 meter voorbij de plaats, waar nu het Agribenzinestation staat, was vroeger nog een café te vinden: café Boszicht/Boslust. De namen Boszicht en Boslust komen door elkaar heen voor in de geschriften.

Het begint in 1894 als Gerardus Hack (1865-1936) en Jaan Willemse (1862-1911) er een pand bouwen. In 1899 bouwen ze nog een stuk aan het pand en richten dit in als café. In 1905 krijgen ze hiervoor ook een officiële drankvergunning. Aan de drukke Antwerpsestraatweg is het goed zaken doen. Lang zal het echter niet duren. In 1911 overlijdt Jaan en de motivatie bij de 46-jarige Gerardus daalt tot een nulpunt. Hij houdt het toch nog enkele jaren vol.

Geert Hack voor zijn café aan het begin van de Eerste Wereldoorlog, geflankeerd door zijn dochters Mien en Dien. De twee buitenste dames zijn Belgische vluchtelingen.

Als duidelijk wordt dat geen van zijn kinderen de zaak zal overnemen, verkoopt hij in 1916 het totaal aan Marie-Louise Cuijpers. Deze voegt het perceel toe aan haar toch al imposante landgoed Mattemburgh.

Ze gaat op zoek naar een huurder en uitbater voor het café. Die vindt ze in datzelfde jaar nog in Felix Schuurbijs (1881-1960) en Adriana 'Jaan' Leijten (1882-1959). Felix is onderbaas op de steenfabriek van Daverveldt, aan de overkant van de straat. Felix en Jaan zullen een lange geschiedenis als café-uitbaters schrijven.

Blik in het romantische interieur van café Boszicht

Al direct in 1916 krijgen ze een A-drankvergunning voor zwak-alcoholische dranken en komen zo de Eerste Wereldoorlog door.

Aan de drukke Antwerpsestraatweg tapt Jaan menig biertje, maar ze willen meer.

In 1925 trachten ze nog een vergunning te krijgen voor het schenken van sterke drank.

Daartoe vraagt Felix – die zelf nauwelijks schrijven kan – via Piet van Veldhoven aan dhr. Cuijpers of hij geen invloed kan uitoefenen bij de burgemeester om die vergunning te verstrekken.

Door het sluiten van café Den Oude Tol (verderop in deze serie) komt er ruimte in het vergunningenstelsel. Hij krijgt de 'volledige' vergunning echter niet, zodat ze formeel alleen maar zwak-alcoholische dranken, zoals bier mogen tappen.

Het blijft toch een goed lopend café en ze komen ondanks de crisisjaren en de Tweede Wereldoorlog goed door deze periodes heen. Boszicht/Boslust is dan ook een van de weinige cafés, dat in zowel de Eerste als de Tweede Wereldoorlog dezelfde uitbaters heeft.

Als in 1952 een lijst van drankvergunningen wordt opgesteld, prijken daarop nog steeds de namen van Felix en Jaan als uitbaters.

In een periode van enkele maanden zullen beiden overlijden: Jaan in september 1959 op 76-jarige leeftijd, een paar maanden later Felix in april 1960 op 79-jarige leeftijd.

In 1964 wordt café Boszicht gesloopt voor de aanleg/verbreding van de Antwerpsestraatweg naar Bergen op Zoom. ♣

Felix en Jaan: nog 15 jaar wachten op...?

Zo kennen velen nog café Boszicht langs de 'oude weg naar Bergen'.

EINDELIJK WEER EEN EIGEN KERK

Bij het afscheid van een historische cultuurtempel: de kerk van Woensdrecht

Samenstelling: Jan van Elzakker

December 2019 valt de deur van de Woensdrechtse kerk definitief in het slot: de sleutel wordt voor de laatste keer omgedraaid. Mijn gedachten gaan automatisch terug naar het moment dat de sleutel voor de eerste keer wordt omgedraaid in 1884, na een tumultueuze strijd tussen de bevolking van Woensdrecht en het bisdom: de tijd van het schisma.

STELLING: “Het beste dat de dorpelingen van Woensdrecht overkwam: een eigen kerk én de toestemming voor het Octaaf van de Heilige Blasius.”

De wedergeboorte

Rond 1580 wordt de uit de veertiende eeuw stammende mooie, aansprekende en gezichtsbepalende kerk, soms spreekt men zelfs van 'de Dom', van de heerlijkheid Woensdrecht boven op de Brabantse Wal verwoest. Onduidelijk is of oorlogvoerende Staatse troepen van Willem van Oranje of de Spaanse troepen van Parma daar verantwoordelijk voor zijn. Wel blijft er nog eeu-

wen sprake van De Stompe Toren, de overgebleven ruïne, een baken voor de schepen op de Scheldes.

De met klimop overwoekerde mysterieuze stompe toren zal tientallen generaties blijven boeien tot haar bittere einde in oktober 1944.

Maar het is het einde van een eigen kerk voor de katholieke geloofsgemeenschap. Die zal ruim driehonderd jaar elders moeten

Stompe toren i/d gemeente Woensdrecht
bij Zeebad „de Duintjes”, bouwwerk uit de 14e eeuw

gaan kerken: aanvankelijk in Huijbergen bij de wilhelmieten en/of stiekem in schuren in de buurt, ook bediend door wilhelmieten, of in Bergen op Zoom in de oogluikend toegestane schuurkerk bij de Korenmarkt. De protestanten worden immers overal de baas over de eredienst. Er blijft tegen betaling wel wat mogelijk voor de katholieken... En zodoende vanaf 1689, gedurende bijna tweehonderd jaar, gaan ze naar de op Hoogerheide na veel administratieve strijd opgebouwde schuurkerk.

Dan is men het rond 1870 ook in Woensdrecht al een tijd goed beu, dat geloop via allerlei kerkenpaden naar hun kerk helemaal daarboven op Hoogerheide. Ze willen nu eindelijk wel weer een eigen kerk met een eigen bedienaar, net als in andere plaatsen in de regio. West-Brabant heeft toch niet voor niets sinds 1853 weer een eigen bisschop gekregen!

Een kwestie

Dan zijn ze namelijk in Woensdrecht al uitgebreid getuige geweest van verschillende kwesties in de streek die verband houden met het op eigen benen willen staan van een dorpsgemeenschap, als eigen parochie met een eigen pastoor. Want het had toen al op meerdere plaatsen flink gedonderd in de voorbije decennia:

1. Het gekrakeel in Ossendrecht begint al in 1798 bij de invoering van de nieuwe Staatsregeling nadat de Bataafse Republiek is opgericht, en dat dreunt lang na. De tégen de wil van de bisschop (destijds nog vallend onder Antwerpen) in het leven geroepen commissie van zeven personen uit het dorp, de zichzelf benoemde 'gecommitteerden', wil maar één ding daar in Ossendrecht: een eigen parochie met een eigen pastoor in hun in 1612 door de protestanten afgepakte kerk. Ze voegen de daad bij het woord en kopen de kerk terug voor f 1395,--. Ze willen, nu de protestanten niets meer over het geloof te vertellen hebben, op eigen benen

staan en niet meer onder de pastoor van Hoogerheide vallen. De ongelijke strijd van drie jaar met de bisschop van Antwerpen én de pastoor van hun officiële parochie Hoogerheide, zullen ze niet winnen. Ze trekken aanvankelijk in die paar jaar hun plan met hun 'pater' Adrianus van Gool, de koster/schoenmaker die de diensten, het bidden van de rozenkrans, leidt. Ze zullen zich na die fase uiteindelijk neerleggen bij een overeenkomst: ze zullen meer dan dertig jaar in hun eigen kerk diensten gedaan zien worden, maar wel door de pastoor of een kapelaan van Hoogerheide. Ossendrecht krijgt pas zijn eerste eigen nieuwe pastoor per 23 oktober 1834. De pastoor op Hoogerheide, Hoffen, voelt de afscheiding door Ossendrecht als een amputatie. Temeer daar zijn eigen kapelaan, Nicolaas van Eekelen, er wordt aangesteld als eerste pastoor. Wat logisch is'.

2. Ook in Bergen op Zoom vindt een parochiële amputatie plaats: Nieuw-Borgvliet komt 6 september 1864 op eigen benen te staan. Een jaar eerder is ook daar een commissie samengesteld om geld in te zamelen. De pastoor van Bergen op Zoom, Philippus Jacobus Muskens, is daar niet blij mee. Na aanvankelijk een noodkerk in gebruik gehad te hebben is de nieuwe kerk van St. Antonius Abt een feit. De inwoners van De Duintjes, D'n Ouwe Tol en De Heimolen vallen voortaan onder die parochie.

3. In Woensdrecht ervaren ze verder nog, op wat meer afstand, de perikelen rond de stichting van een kerk in 'Wouwsche Plantaadje', ook Pindorp genoemd. Ook de pastoor en het kerkbestuur van Wouw moet ondervinden dat een deel van hun dorp/parochie zich afscheidt. Daar is geen comité of commissie aan te pas gekomen, want de zeer doortastende baron Pierre Constantinus de Caters in hoogsteigen persoon is de drijvende kracht bij het streven naar een eigen parochie met pastoor 'op de Pin'. Dat gaat gepaard met grote weerstand van de zij-

---

1. Men leze de uitgebreide geschiedenis in: '300 jaar Parochielevens te Hoogerheide', door A.J.Pijnen, 1989

de van Wouw, burgemeester Daverveldt, en het bisdom, bisschop Van Genk van Breda. Hij, de baron, schakelt zelfs indirect de paus in via de apostolisch nuntius. Door de stichting van het landgoed en de bebouwing van Plantage Centrum rond 1848 én de oprichting van de steenfabriek in 1869 nabij Wouwse Plantage komen er steeds meer inwoners in Pindorp/Wouwse Plantage. En daarmee de behoefte aan een eigen kerk. De Caters' ijver resulteert uiteindelijk, na een aantal lange bewogen jaren van strijd, in een eigen parochie met kerkje dat op 9 januari 1876 wordt ingezegend.

Ongenoegen

De Woensdrechtelingen gaan dan rond deze tijd –na netjes gewacht te hebben tot de dood in 1879 van hun pastoor Krüger op Hoogerheide– bij de nieuwe pastoor Jan Doggen stevig pleiten voor een eigen kerk in hun dorp Woensdrecht. Dit alles op advies van de deken en het bisdom.

Het verlangen is er al lang, zeker als de gelovigen van Ossendrecht weer een pastoor krijgen, en nog erger die van Nieuw-Borgvliet op eigen benen mogen staan. Als die in Pindorp ook nog eens succes hebben in 1876 gaat het helemaal kriebelen onder de kerk-gangers van Woensdrecht.

Niemand wil er echter meewerken: de nieuwe pastoor op Hoogerheide, Jan Doggen niet, zijn broer, deken Kees Doggen niet en bisschop Van Beek van Breda ook al niet. Ze hebben immers toch een kerk daar op Hoogerheide, zo redeneert men, van hun gemeenschappelijke parochie Hoogerheide/Woensdrecht! Opdeling in twee parochies zou pastoor Jan Doggen deels van zijn inkomsten én zijn fatsoenlijk bestaan beroven! Dat zij, die twee 'Doggen' en bisschop Van Beek, dáárom tegen een zelfstandige parochie in Woensdrecht zijn wordt in de loop van de tachtiger jaren van die 19e eeuw steeds duidelijker.

Dan passen die van Woensdrecht uiteindelijk de tactiek toe, die elders ook succes heeft gehad: gewoon bouwen en dan aanbieden aan het bisdom; die benoemt dan wel een pastoor en klaar is kees. Het wordt een competentie-

strijd vol misverstanden, die bijna twee jaar duurt en heel, heel veel verdriet veroorzaakt. Is het ontbreken en niet kunnen bezoeken van een eigen kerk –een proces dat begint in de door de protestanten beheerste Tachtigjarige Oorlog en zijn climax krijgt in de jaren 70 en 80 van de 19e eeuw– al onverteerbaar, de doorslaggevende klap volgt rond 1849; de provincie beslist dat de openbare school voor jongens en meisjes, die sinds de Nederlands-Franse tijd altijd al voor beide dorpen gemeenschappelijk gevestigd geweest is in de belangrijkste kern Woensdrecht, nu naar Hoogerheide verplaatst moet worden! En dat gebeurt na heel veel geharrewar in de gemeenteraad, met veel haat en nijd tot gevolg! Het laatste stuk hart en identiteit uit de dorpsgemeenschap wordt weggerukt. Al zo lang geen kerk én dan ook nog geen eigen school meer. Woensdrecht is meer dan twintig jaar in shock!

En daarom gaan ze, na al rond 1870 tijdens het pastoraat van Krüger de eerste poging gedaan te hebben om toestemming te krijgen voor een eigen parochie, in 1882 de keiharde strijd aan en besluiten te gaan vechten voor een eigen kerk. Weer een éigen identiteit moeten ze krijgen in Woensdrecht. Dat staat op het spel! En als er eenmaal een eigen kerk is zal een eigen school er ook wel weer komen, zo redeneert men daar.

De aanloop start in juni 1882 als zonder toestemming de bouw op de huidige plek begint. Dan is de realisatie van de kerk half december van dat jaar en ten slotte volgt de ingebruikname in januari 1883. Ook dat gebeurt gewoon zónder bisschoppelijke toestemming door aan te vangen met gebedsdiensten. Dan zijn we inmiddels aanbeland bij 1 november 1884. Die hele periode is één aaneenschakeling van opofferingsgezindheid, saamhorigheid, onbegrip, boosheid en koppigheid.

Deze 22 maanden durende donkerste periode uit de geschiedenis van Woensdrecht, uit-treding/uitbanning van een bevolking die haar kerkelijke geloofsverplichtingen weigert elders uit te oefenen, samengevat Het Schisma van Woensdrecht, dreunt lang na, soms tot op de dag van vandaag...

De gezinshoofden van de Woensdrechtse bevolking, ongeveer 685 personen in die tijd, brengen met centen en stuivers het geld bijeen om de oprichting van het eerste kerkje te kunnen realiseren. Zij weten zich anno 1882 in hun streven vertegenwoordigd door een leidinggevende commissie, een soort vennootschap, bestaande uit 5 boeren, 1 bakker, 1 wagenmaker en 3 herbergiers, die zelf allemaal ruimhartig bijdragen:

1. J.J. Melsen, voorzitter. Hij is ongehuwd, neemt de boerderij over van zijn moeder, die weduwe is; hij is 31 jaar oud.
2. F.A. Dietvors, secretaris. Hij is gehuwd en bewoont een boerderij naast de latere kerk. Hij is 33 jaar oud. Hij, Frits, zal uitgroeien tot de motor van de commissie en later een invloedrijk wethouder/bestuurder van de gemeente Woensdrecht worden.
3. P. Koekhoven, herbergier, 30 jaar oud.
4. Jac Koekhoven, herbergier, 25 jaar oud.
5. Jan Koekhoven, landbouwer, 61 jaar oud.
6. Anthonie Groffen, wagenmaker, 52 jaar.
7. P.A. Jacobs, Antoniuszn., landbouwer, 64.
8. Adrianus Willemse, herbergier, 67 jaar.
9. Cornelis Michielsens, landbouwer, 59 jr.
10. Adrianus Willemen, broodbakker, 68 jr.

Tijdens de bouw van de kerk treedt de commissie op namens alle inwoners: 137 gezinshoofden, bestaande uit 18 boeren, 85 arbeiders, 8 herbergiers, 5 schippers, 2 winkeliers, 1 bierbrouwer, 1 molenaar, 2 smeden, 2 bakkers, 1 metselaar, 3 timmerlieden, 1 zadelmaker, 2 schoenmakers, 2 loonslachters, 3 spoorwegmannen én.... Barbarientje Swagemakers, die 22 maanden als kosteres en voorgangster zal functioneren tijdens het schisma.

De commissie stelt zich ten doel: “het bouwen van een kerk voor Rooms Catholicken in de kom² van het dorp Woensdrecht.” De aanbesteding vindt plaats op 10 juni 1882 in café La Belle Vue. Er worden direct 500.000 stenen besteld in Boom, België. Spontaan geven 23 boeren zich op om met

hun paarden en karren het transport te verzorgen vanuit de haven van Woensdrecht, dan in de Grindweg gelegen bij de huidige restanten van het nog gedeeltelijk aanwezige sluisje, naar het toenmalige bouwterrein: de Woensdrechtsestraat waar een en ander tot stand zal komen op de plek waar nu de naoorlogse kerk staat.

De laagste inschrijver met f 10.815,- is de Woensdrechtse aannemer Antonius Groffen, die samen met zijn compagnon en neef Antonius Gorren uit Bergen op Zoom de bouw voor zijn rekening neemt. De eerste 60.000 stenen worden per schip aangevoerd. Meerdere boeren of hun knechten moeten naar huis worden gestuurd: ze zijn overcompleet! Zo groot is de bereidheid, dat zelfs de gerenommeerde protestantse boer Pieter Jan van Putte als aanvoerder beschouwd kan worden.

Barbarientje Swagemakers

Vanaf 14 januari 1883 gaat het kerkje open o.l.v. de door Hoogerheidenaren 'pastoor' genoemde Barbarientje. Zij, Barbara Martina Swagemakers, zo lezen we in de Kerkklok, is geboren op 21 september 1829 te Woensdrecht als dochter van Jacobus Swagemakers, landarbeider, geboren te Ossendrecht in ongeveer 1764 en Johanna Linders, geboren te Woensdrecht, omstreeks 1788. Bij de geboorteaangifte is Bartholomeus Linders getuige (peetoom?).

Barbara woont tegenover het kerkje in het huisje Dorpsstraat A 14, later genummerd A 42 en nog later C 31. Zij woont daar tot 25 oktober 1875 samen met haar broer Adrianus Swagemakers. Hij verhuist naar Ossendrecht. Barbara is ook verhuisd: op 24 januari 1908 trekt zij op 78-jarige leeftijd naar Steenberg.

In haar huisje komt dan de schoenmaker W.F. de Kort te wonen, die zijn werkplaats heeft in zijn schuurtje. Later woont er Jac. de Jong, genummerd Dorpsstraat 107. De Kort verhuist naar het winkelwoonhuis, Dorpsstraat 97.

---

2. Verslag d.d. 1924 bij 40-jarig bestaan van de parochie, door Frits Dietvors, wethouder van de gemeente Woensdrecht gedurende deze decennia.

Het wordt een intensief karwei, want de stenen moeten worden gestapeld en in klampen gezet om ze niet te beschadigen. Storten is streng verboden!

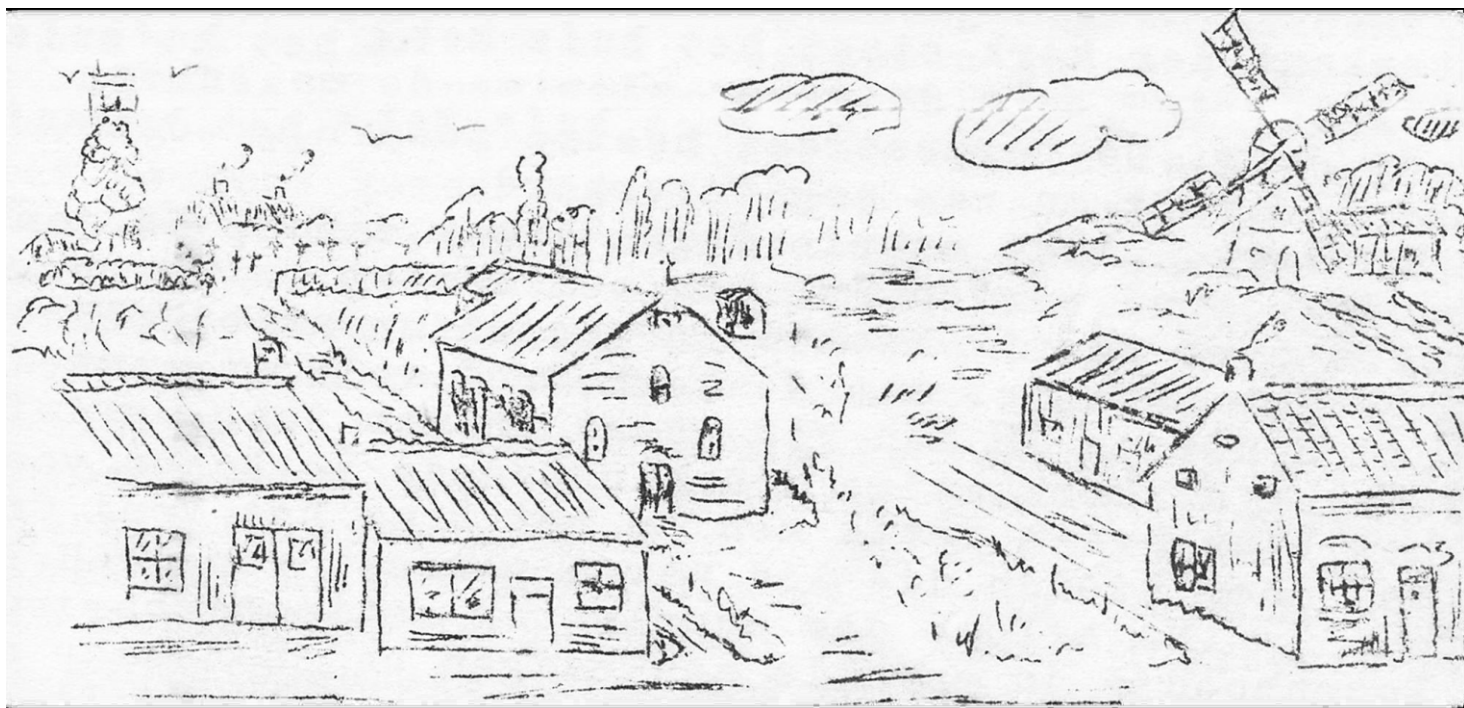
Het nieuwe kerkje dat half december 1882 al klaar is beschrijft oud-secretaris en kar-trekker Frits Dietvors in zijn herdenkings-memoriaal uit 1924 als volgt: “Een prachtige gevel met twee nissen werden er aan de gevel geplaatst, nl. één van de H. Petrus en één van de H. Paulus, terwijl boven de gevel een klein torentje prijkte, dat werd voorzien van een klok.”³”

Vele giften, ook uit Hoogerheide, stromen binnen. Daaronder “zelfs één van f 1000,--, zegge duizend gulden, terwijl een Israëlitische inwoner (slager Levi, jve) hiervoor aan de secretaris F.A. Dietvors een bankbiljet van f. 200,--, zegge tweehonderd gulden, overhandigde.” Nog meerdere giften van f 100,-- tot f 500,-- worden aan de commissie ter hand gesteld.

Na het schisma, dat op 1 november 1884 zal eindigen met de benoeming van J.P.A. van Mens, hij is dan de eerste nieuwe pastoor mét goedkeuring van de kerkelijke overheden, begint een golf van schenkingen op gang te komen. En daarmee krijgt de kerk de uitstraling van rijkdom in een tijdsbestek van een à twee decennia. Na het schisma is de onderwerping aan bisschop Van Beek⁴ met het afgeven van de sleutel van het kerkje via het bisdom op 21 oktober 1884 een feit.

Aankomst en eerste kennismaking

Hij, de voorlopig aangewezen pastoor J.P.A. van Mens, steekt bij aankomst de sleutel van de kerk in de hoogte voor de verzamelde menigte, stapt binnen in een nog wel heel kale kerk, gevolgd door de nieuwsgierige dorpingen en stelt vast “dat er geen altaar, communiebank, preekstoel of biechtstoel te zien is”. Slechts enkele stoelen zijn aanwezig. “En veronderstelt nu eens, dat gij lieden een pastoor zou krijgen, dan ont-

Tekening uit de Kerkklok: Woensdrecht anno 1884 met Stompe Toren, kerkje en molen.

3. idem

4. Hij sterft precies tijdens deze oktoberdagen, hetgeen wat vertraging oplevert. Mgr. P. Leijten volgt hem op.

breekt er nog een woning. En zijt gij er ook zeker van, dat hier een pastoor de kost kan verdienen? Want een pastoor kan toch niet alleen bestaan van pap en aardappelen! Zijt gij bemiddeld genoeg om al die onkosten te bestrijden? Of kunt ge de verzekering geven dat een eventueel tekort hierin op financieel gebied door U zal worden geleden?" Allereerst echter eist de nieuwe pastoor Van Mens, oud-redemptorist en oud-missionaris in Paramaribo, een eigen woonhuis.

Hoogtepunten

Wat een geweldige tactiek, op het gemoed spelen! En hij vervolgt:

“Ik weet het goed gemaakt. Ik kom morgen terug en zal zitting houden in de kamer van mej. de weduwe van P.Melsen, waar ik een lijst zal neerleggen en nodig U allen uit, zonder onderscheid, om des voormiddags te komen tekenen, om met het bedrag, dat die lijst zal opleveren, een PASTORIE en TOREN te bouwen.”

Op Allerheiligen 1884, 1 november, draagt Zeer Eerwaarde J.P.A. van Mens de eerste H. Mis op aan een inderhaast door een timmerman in elkaar gezet houten noodaltaar. De officiële installatie van de pastoor door deken C. Doggen vindt enige dagen erna plaats op 11 november 1884.

Later zal blijken dat die inschrijving 'in de kamer bij Juffrouw Melsen' al eind oktober het voor die dagen astronomische bedrag van f 1.910,25 heeft opgebracht. Samen met de f 10.815,--, slechts twee jaar eerder, mogen we vaststellen dat de saamhorigheid van de Woensdrechtse bevolking als uniek bestempeld kan worden. Vele zich bij de kerk betrokken mensen zullen over de brug blijven komen om de kerk mooi te maken. Aanvankelijk zijn de eerste giften, de altaren, de trots van de parochie. Al snel worden de geplande werkzaamheden voor toren en pastorie ten uitvoer gebracht. Op 10 juni 1886 begint men met de bouw van de pastorie en op 30 november, “Goddank zonder ongelukken”, is alles opgeleverd en kost het geheel met hekken en andere bijkomende werkzaamheden de som van f 14.350,35.

Ondertussen is alweer de inschrijving begonnen voor de bouw van een mooie toren en vergroting van de kerk. Ook dat wordt binnen een half jaar gerealiseerd.

Als we eind 1886 de balans opmaken blijkt er in vijf jaar al heel wat geïnvesteerd:

- aankoop grond voor 'kostershuis' (voor tijdelijke woonhuis pastoor), later wordt dat klooster St. Anna: f 1.501,25
  - de kosterswoning zelf, tot mei 1887 in particulier bezit van de pastoor: f 2.000,--
  - vier altaren: het hoofdaltaar van P.J. Jacobs, twee zijaltaren van de broer en zus van Van Mens, het altaar H. Blasius: totaal f 3.015,--
  - kerk met nieuwe voorgevel en toren, voorzien van bliksemafleider: f 30.000,--
  - kerkmeubilair: f 7.000,--
  - pastorie met torentje: f 12.000,--
- De verzekering, de Onderlinge voor de bisdommen van Nederland, verzekert e.e.a. voor in totaal f 54.000,--

En de inkomsten beginnen ook binnen te k(str)omen:

Op 30 november 1886 worden voor het eerst de plaatsen in de kerk verpacht: f 754,09.

En het jaar erna begint het octaaf van de H. Blasius op te leveren, “dat met grote luister” wordt gevierd. In de kranten kan men lezen over die viering in de nieuwe kerk. Van heinde en verre komt men de H. Blasius vereren. Tal van waskaarsen en bloemen sieren het beeld, dat in een kapelletje is aangebracht en de menigte “lag stichtend ervoor geknield terwijl een grote schare priesters het altaar omringde”. En de gelovigen bewonderen de schone gevel met nieuwe toren die onlangs is opgetrokken én de vier prachtige altaren “door de kunstvaardige hand van de heer P. Strackee van Haarlem in Romaanse stijl aangebracht.”

Dan komt het verlangen naar een uurwerk! De firma van de heren Petit en Fritsen zorgt ervoor dat al op 12 augustus 1887 de drie door de familie Van Mens gekochte en geschonken prachtige luidklokken door de pastoor op 17 augustus kunnen worden gewijd. Kosten: f 1.697,60.

“Tot niet geringe vreugde der gelovigen weerklonken de heerlijke tonen door het luchtruim”, vermeldt de historie, opgeschreven door Van Mens in zijn memoriaal en gepubliceerd door Schuurmans in de Kerkklok.

En op 9 september 1887 is het feest helemaal compleet: Joh. van de Berghe uit Oudenbosch levert het uurwerk met wijzerplaten: f 680,00!

Het plaatje wordt nog completer, want de bisschop laat van zich horen. Hij kondigt zich aan met de tijding dat 'Zijne Doorluchtige Hoogheid Monseigneur Petrus Leyten heeft besloten om op 26 september 1887 naar Woensdrecht te komen om met een grote luisterrijke plechtigheid de kerkwijding te verrichten'. Dan barst er een grote vreugde los. De 'tempel' is dan weliswaar al enige tijd in gebruik, maar hij moet immers nog wel geconsacreerd worden! Dat worden de kersen op de taart. Woensdrecht en omgeving (ook Hoogerheide!) zal vele decennia deze twee dagen durende plechtigheid van de inwijding niet meer vergeten!

Overigens: de klokken Maria, 538 kilo, Norbertus, 269 kilo en Johannes, 154 kilo, zullen in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers ook in Woensdrecht uit de kerk worden geroofd.

Pastoor Van Mens vertelt:

“Vanaf de klinkerweg bij Jan Koolen⁵ was geheel de weg met groen beplant en guirlandes en opschriften en vlaggen en wimpels sierden de huizen. De bisschop was er door getroffen en wilde, om de mensen voldoening te geven, geheel de straat doorwandelen om de versieringen in ogenschouw te nemen. Negen erebogen versierden de weg, gevuld met jaarspreuken. Zondag de 25e september werd de bisschop in plechtige optocht afgehaald door 33 leden der garde d'honneur, de harmonie van Ossendrecht, “De Hoop”, vele en schone vanen en wimpels, de kinderen van de verschillende catechismusjaren en twee prachtige wagens met bruidjes, omtrent 45 à 50 in getal.”

Ondertussen is een groot geschil over de parochieverdeling en de grens tussen de parochies Hoogerheide en Woensdrecht, al enige tijd uitgevochten. Vooral: grens waar de grens te leggen? Waar met name op het Marktje, de Nederheide en Bossestraat/Steenstraat? Tenslotte heeft de deling zijn beslag gekregen... De amputatie van Woensdrecht heeft natuurlijk heel veel pijn gedaan op Hoogerheide.

De amputatie parochie St.-Joseph van de oorspronkelijke parochie Maria Hemelvaart Hoogerheide

Rampjaar 1885

In 1885, het eerste volle jaar van een eigen parochieherder is een feit, vindt er binnen de hechte geloofsgemeenschap van het dorp Woensdrecht een grote ramp plaats: twintig kinderen overlijden aan difterie. Het gehele dorp moet in diepe rouw geweest zijn terwijl men druk in de weer is met de voorbereidingen voor de bouw van een pastorie en een toren. Al snel komt er een oplossing tegen de difterie...

BLASIUS!

---

5. Nog steeds is de plek 'bij Jan Koolen' in gebruik in de volksmond. Het was en is het centrum van de Verwoeste Hoek, het begin van de Nieuweweg bij de rotonde, voormalig tunneltje.

Op 7 november 1886 verleent Zijne Heiligheid Paus Leo XIII namelijk een volle aflaat aan deze parochie van St. Joseph van Woensdrecht, te verdienen in het octaaf, acht dagen de tijd dus, van de H. Blasius. Dit op verzoek van pastoor J.P.A. van Mens, en door bemiddeling van de bisschop van Breda, Petrus Leyten. Het oprichten van de Blasiusdevotie is, mét de stichting en bouw van het nieuwe kerkje zelf, waarschijnlijk het beste dat het dorp Woensdrecht is overkomen.

Om de devotie tot de H. Blasius te bevorderen wordt door de kunstenaar de heer F.T. Strackee uit Haarlem, die eerder al de andere altaren heeft geplaatst, een altaar⁶ geschonken voor de som van f315,--.

De H. Blasius van de parochie van Sint Joseph te Woensdrecht was veruit de meest aansprekende heil-

6. Het grote hoofdaltaar à f 1.500,-- werd geschonken door de fam. P.J.Jacobs en de kleine altaren van de H.Maagd resp. H. Jozef, door rector N. van Mens van het Liefdesgesticht in Breda (broer van de pastoor) en mej. M. van Mens (zus en huishoudster van de pastoor), ieder f 600,--. Er zullen nog vele schenkingen volgen door de familie Van Mens.

lige in onze omgeving, naar wie duizenden bedevaartgangers uit de verre omtrek op weg gingen om bescherming en/of genezing te vragen in de gebeden. Voor alle keelziektes kon je er terecht. Maar wat wil je, die Heilige Blasius hielp ook écht zo leek het.... Wat ze overigens óók in het dorpje Zeeland in Oost-Brabant geloofden bij hún H. Blasius en in nog zo veel andere plaatsen op de wereld die deze heilige vereerden.

Jubeljaar

Pastoor Van Mens schrijft in zijn jaarverslag van 1892 niet voor niets:

“Met de feestdag van de H. Blasius leidde de Zeer Eerwaarde Pater Baekers, Redemptorist van Roermond, de oefeningen. Slecht liet het zich aanzien; het weer was abominabel slecht, de weg vol slijk en toch was de toevloed zo groot. Ja groter dan ooit en op meer dan 12000 te schatten! Des zondags

onder het octaaf kwam de processie van Heerle, circa 450 man en de processie van de Plantage, 130 man sterk.” De devotie en het vertrouwen nemen meer en meer toe en opmerkelijk is het, dat er, zo zegt Van Mens, **“in de omtrek zo veel kinderen stierven en Woensdrecht geheel bevrijd bleef!”** Hij doelt hier op de toen zo gevaarlijke ziekte, de besmettelijke difterie, die regelmatig rondwaart.

Concurrentie

In 1912, pas veel later dan de devotie van de H. Blasius, wil de parochie van Hoogerheide ook wel een graantje meepikken uit de pot van het populaire verschijnsel dat men bedevaart noemt. Bij de oplevering van de huidige, toen nieuwe kerk wordt in september een bedevaart geïntroduceerd naar de H. Cornelius', 'Kurnillus', tegen stuipen, jicht en vallende ziekten. Want wat wil je,

Een belangrijke rol bij de H. Blasius spelen de kaarsen die gekruist voor de hals gehouden moeten worden; ook de relikwie en het boekje met gebeden en reglementen horen er bij.

Aflaten der Broederschap van den H. BLASIUS.

1°. Vollen Aflaat in het Octaaf en op den Feestdag van den H. Blasius (Z. H. Leo XIII, 7 Nov. 1886.)

2°. Z. D. Hoogw. Mgr. P. Leijten, heeft den 22 Februari 1893 verleend 40 dagen Aflaat, zoo dikwijls men de Litanie van den H. Blasius bidt.

3°. Ook verkrijgt men het recht, deelgenoot te worden aan alle Aflaten en gunsten, die door den H. Stoel in 't vervolg aan de Broederschap zullen geschonken worden.

GEZIEN EN GOEDGEKEURD
Breda, den 22 Februari 1893.

De Bisschop van Breda,

† P. LEIJTEN.

Als Lid der Broederschap van den H. Blasius is ingeschreven

Maria van de Noort
Woensdrecht, den 19 April 1893

De Bestuurder,

J. P. A. VAN MENS, Pastoor.

Snelpersdruk, Eduard van Wees, Breda.

Reglement der Broederschap

VAN DEN

H. BLASIUS,

Bisschop en Martelaar,

bizondere Patroon tegen Keelziekten,
Uitslag en andere Kwalen.

Opgericht te WOENSRECHT, 22 Februari 1893.

ART. 1.

Het doel der Broederschap is: het verspreiden der godsvrucht van den H. Blasius, ten einde door de machtige voorspraak van dien Heiligen, van God te verkrijgen van aanstekende ziekten en allerlei kwalen, maar vooral van (Diphteritis) keelziekte bevrijd te blijven of er van verlost te worden.

ART. 2.

Om Lid te worden der Broederschap wordt vereischt, dat men zich in de Registers laat opschrijven en getrouw aan de gestelde voorwaarden voldoe.

de Hoogerheidese pastoors Wijnen en zijn opvolger Van de Noort, zien jaar na jaar begin februari gedurende het octaaf van de H. Blasius, acht dagen lang, de duizenden pelgrims Woensdrecht intrekken. De financiële voordeeltjes zijn niet te versmaden. Het stoelen-, offer- en kaarsengeld van de gelovigen loopt in de papieren. In de loop van de jaren bedragen de inkomsten van de H. Blasius in Woensdrecht, in 1888 voor de tweede keer, f 153,95, oplopend naar f 352,60 in 1894. Niet te versmaden! Als men bedenkt dat een weekloon van de werkmán vijf á zes gulden is, dan..... Helaas Hoogerheide moet het afleggen tegen de ongekend populaire H. Blasius.

De Broederschap van de H. Blasius

In 1892 schrijft pastoor Van Mens nog: "De 3e februari begon wederom dit jaar het Octaaf van de H. Blasius, na vooraf door aanplakbiljetten en een schrijven in de kranten 'De Zoom' en 'De Grondwet' te zijn aangekondigd. De oefeningen (preken, mis opdragen, het lof verzorgen, enz.) worden geleid door de Eerwaarde Pater Herman O.C. (van de kapucijnen), die zich buitengewoon van zijn taak kweet en wederom namen de pelgrims, die op ongeveer 7000 geschat werden in getal toe. Vooral 's zondags in het Octaaf was de menigte ontelbaar."

De pastoor stelt vast "dat de devotie tot de H. Blasius veld wint en het tevens finantieel een goede zaak is en voor de gemeente en

voor de Kerk. Tot op heden heb ik de Broederschap niet ingevoerd, waaruit zeker nog veel financiële voordelen kunnen voortvloeien voor mijn opvolger.” De verering van de H. Blasius schreeuwt echter in 1887 om een broederschap!

In 1893 is hij, pastoor Van Mens, plotseling van gedachten veranderd want dan deelt hij mee:

“Ofschoon ik het plan gevormd had, de inrichting van een Broederschap voor de H. Blasius op te richten **aan mijn opvolger over te laten**, werd ik, op dringend aanraden en om gewichtige redenen⁷, genoopt, dezelve zonder uitstel te beginnen en met toestemming en goedkeuring van de Bisschop werden de reglementen vastgesteld.”

De, wat later zal blijken, zeer lucratieve broederschap, gelijk al met 1264 leden, en later met meer dan 2500 leden uit heel de streek en nog verder weg, wordt uit de grond gestampt.

Wat die 'gewichtige redenen' geweest mogen zijn kunnen we wel vermoeden: hij zal eens gaan rekenen zijn, en dat kunnen de leden van de familie Van Mens heel goed. Het ging weer om 'het lood' natuurlijk!

De pastoor krijgt namelijk in het vervolg voor elke H. Mis opgedragen voor de leden van de broederschap f 3,--. En onze eerwaarde pastoor krijgt ook nog eens een stipendium van f 1,-- voor elke H. Mis door andere priesters gelezen met de intentie voor de H. Blasius. Het moet gezegd: de familieleden Van Mens schenken aanhoudend grote bedragen voor de inrichting en aankleding van de kerk.

Er zijn op dat moment op lokaal niveau al een Broederschap van de H. Rozenkrans met 277 individuele leden, op een bevolking van ruim 600 personen, én de Broederschap van de H. Familie, met 104 huisgezinnen als lid. Dat betekent in de praktijk dat indirect bijna iedereen in het dorp Woensdrecht via een broederschap bij de kerk betrokken is. Alles wat in en rond de kerk en parochie ge-

beurt heeft dus een maximaal draagvlak. Die solidariteit onder de bevolking van toen is zo tot op de dag van vandaag exemplarisch gebleken in het huidige dorp.

Jaren later, in 1911, vermeldt Middelaer, de pastoor die Van Mens opvolgt, op dat moment:

“De 3e februari was het 25 jaar geleden, dat de H. Blasius in mijn parochie begon vereerd te worden. Dankbaar aan de Heilige voor de vele genaden aan mijn parochie verleend, hebben we ook dit octaaf met buitengewone luister gevierd. Ook het mooie weder, dat we gedurende het octaaf gehad hebben, heeft meegewerkt om het feest luisterrijk te doen slagen”. Hij schrijft verder: “Het octaaf werd geopend door de Wel Eerwaarde Heer Emmanuel, pater Capucijn uit Rilland-Bath.”

Wat is het toch handig, dat die kapucijnen met hun klooster onder de pastoor van Hansweert en uit het bisdom Haarlem zo dicht bij de hand zijn. De paters uit Rilland, het enige katholieke klooster dat in Zeeland heeft bestaan na de reformatie, hebben in Woensdrecht vaak hand- en spandiensten verleend! De gelovigen zijn trots op die 'protestantse' paters uit Rilland die hun Blasius kwamen promoten! De pastoor ziet de Blasius-inkomsten jaarlijks stijgen.

Wat een spijt heeft pastoor Middelaer dat zijn voorganger en eerste pastoor van Woensdrecht, de “Hoog Eerwaarde Heer Deken Mgr. Van Mens 'wegens ziekelijkheid' in 1911 bij het 25-jarig bestaan het feest niet bijwonen kon. Kort daarop heeft hij eervol ontslag aangevraagd en gekregen.”

Hoe belangrijk was die ongekend grote broederschap? Een voorbeeld: uit hun kas wordt met toestemming van de bisschop, in augustus 1911, een nieuw orgel besteld bij orgelfabrikant firma Vermeulen in Weert. Kosten: f 3500,--! Werkelijk een vermogen voor de gewone man als men bedenkt dat een weekloon ongeveer vijf gulden is. Omgere-

---

7“ 't Gaod'altij om 't lood”, zei Robbes! Tot op de dag van vandaag een in ere gehouden uitdrukking van huisslachter Robbes Daalmans uit circa 1910 om aan te geven dat alles om geld draait! Ik verdenk pastoor Van Mens ervan dat het rondom zijn H. Blasius ook om het lood ging....

kend naar de huidige maatstaven gaat de prijs van dat orgel in de richting van een paar ton.

In dit jubileumjaar is het streng winterweer. Als pater Elzearius, kapucijn van het klooster in Rilland op de 2e februari, het is dan Maria Lichtmis, komt om 's middags onder het Lof de feestpredicatie te doen en zodoende het octaaf van de H. Blasius te openen is er dan ook vanwege de kou "bijna niemand te zien". Gelukkig wordt het beter. De pastoor hoor je opgelucht opschrijven: "Het was dan ook bar en boos met strenge vorst en een dik pak sneeuw. 's Maandags na de middag begon het echter te dooien en te regenen en de barre winter veranderde in zacht en zonnig lente-⁸weer."

Zijn jaarlijks acht dagen durend feest was gered, maar zeker ook de kas van de populaire broederschap!

De Blasiuszegen, twee gespreide kaarsen gekruist voor de keel, heeft Woensdrecht geen windeieren gelegd. De van heinde en verre toegestroomde bedevaartgangers laten behalve baar geld voor het branden van kaarsen en offeren in de offerblok, ook voor de neringdoenden een goede omzet achter. Vele jaren staan er in februari kramen in de Dorpsstraat richting kerk, met hoofdzakelijk sinaasappelen. Omdat veel bedevaartgangers van buiten de directe omgeving soms voor meerdere dagen bij familie verblijven en/of 'nog even' in

een café langsaan, heeft dat ook tot gevolg dat de H. Blasius een breed draagvlak onder de bevolking heeft.

St.-Josephkerk en pastorie

In 1960 nog brengen nieuw ontworpen speciale prentjes met de beeltenis van de H. Blasius, die achter in de kerk te koop liggen, 10 cent per stuk op. Een laatste stuiptrekking? Daarna wordt het snel minder...

---

8. Opvallend is het dat de pastoors Van Mens en later Middelaer ons steeds van het weer op de hoogte houden.

In de loop van de jaren zestig loopt alle devotie in de kerk gestaag achteruit, zo ook die van Blasius. En zoals Fons Pijnen⁹ het in 1985 al uitdrukt: “Geneesmiddelen hebben de H. Blasius te veel concurrentie aangedaan”. Net zoals de kunstmest het opdragen van en geloof in 'de H. Missen voor de vruchten der aarde' overbodig heeft gemaakt! En ook het vertrouwen in een bliksemafleider is bij de boeren groter geworden dan het aanbidden van de 'bliksemheilige' Donatius... Zelfs de toren van de kerk heeft in 1886 al een bliksemafleider gekregen. De Onderlinge Verzekeringsmaatschappij zal met Donatius wat minder op gehad hebben dan de gelovigen...

De wetenschap lijkt de superstitiën van door de protestantse bewindvoerders, in vroeger tijden zo genoemde vormen van verboden bijgeloof uit de katholieke kerken, bijna te hebben verdrongen. In ieder geval wel die van de H. Blasiusverering in Woensdrecht, al blijven elders bedevaartsoorden nog steeds populair.

Rijk

Wat een ramp de Tweede Wereldoorlog over Woensdrecht en een groot deel van Hoogerheide brengt, is onderhand genoegzaam bekend. De verwoestingen gedurende de drie weken strijd in de Slag van Woensdrecht in oktober 1944, teneinde uiteindelijk De Schelde weer bevaarbaar te maken en Antwerpen bereikbaar, kunnen het best gelymboliseerd worden door de foto van de verwoeste kerk.

De met veel verdriet, onbegrip en bekrompen onverdraagzaamheid toch tot stand gekomen kerk in de jaren 80 van de 19e eeuw knakt letterlijk door het oorlogsgeweld. Het in die jaren 80 en 90 van de 19e eeuw op twintig jaar tijd schatrijk geworden kerkje van pastoor Van Mens is uitwendig en qua interieur een juweeltje. Het groot aantal muurschilderingen en schenkingen van kostbare kerkelijke voorwerpen maken het interieur tot een feest voor het oog. De huidige oudste inwoners kunnen zich dat nog goed herinneren.

Helaas kwamen de verwoestende oktoberdagen van 1944...

Woensdrecht Binnenzicht der kerk

---

9. *Tijding* 1985-1, blz. 51

Met frisse moed hebben de Woensdrechtaren hierna de kerk weer opgebouwd om na 75 jaar er de deuren vreedzaam(?) te moeten sluiten. Dit nadat ze 140 jaar geleden zo succesvol gevochten hebben voor hun eigen kerk en pastoor.... Nu, opgegaan als kern in het grotere Woensdrecht, plus inmiddels bijna allemaal voorzien van een auto óp naar Hoogerheide? Waar ze tegenwoordig ook de pastoor -net als vroeger- weer moeten delen bij gebrek aan 'personeel'. Wat staat het katholieke Woensdrecht te wachten? "Ze" zullen toch zeker het laatste stukje ziel niet laten afbreken? Het kerkbestuur onderhandelt op dit moment met firma De Nijs - Soffers over een en ander. Naar verluidt zou er voortgang zijn in de besluitvorming.♣

Ik zie, ik zie wat jij niet ziet...

door Ad van Loenhout

Deze keer gaan we terug in de tijd want ik neem je mee voor een wandeling in Oud-Woensdrecht. Je hoeft niet naar deze naam op zoek te gaan in een atlas of encyclopedie want hij bestaat enkel in mijn fantasie. Tot nu toe heb ik bijna altijd gewandeld binnen de grenzen van de gemeente Woensdrecht maar nu ga ik naar de Kraaienberg in Bergen op Zoom. Om deze grensoverschrijdende wandeling te rechtvaardigen gebruik ik de naam: Oud-Woensdrecht. Helemaal uit de lucht gegrepen is de naam niet want tot 1 januari 1997 lag de grens tussen de gemeenten Woensdrecht en Bergen op Zoom een paar meter noordelijk van Schaliehoef, ongeveer op de plaats waar nu de Molenbeek ligt, en hoorde de Kraaienberg bij Woensdrecht. *'De Kraaienberg is het mooiste stukje Nederland'*, zei Marie-Louise Cuypers, gravin de Chambure (1905-1967), eigenaresse en bewoonster van de 19^e -eeuwse buitenplaats Mattemburgh. Helemaal objectief was zij niet want de Kraaienberg was voor een deel haar eigendom. Net als Hildernisse en honderden hectares grond in de omgeving. Haar grootvader Louis Cuypers (1799-1884) en haar vader Aymon Cuypers (1842-1939) hadden die gronden in de loop van de jaren aan het familiebezit toegevoegd. Toen haar vader overleed was Marie-Louise zijn enige erfgenaam. Of de Kraaienberg het mooiste stukje Nederland was? Dat mag iedereen zelf bepalen. Het was in de tijd van Marie-Louise in ieder geval een heel bijzondere plek. De enige plek in Nederland waar oude hoge zandgronden direct aan zee grensden. Bij de Kraaienberg lag Brabant aan zee! Deze bijzondere situatie werd geschiedenis toen in de jaren 80 van de vorige eeuw, met de aanleg van de Markiezaatskade en daarna de Oesterdam, de Oosterschelde als het ware een aantal kilometers van de Brabantse kust werd weggeduwd.

Toen ik aan deze aflevering van mijn serie begon diende zich al snel de vraag aan: Wat is de juiste spelling en waar komt de naam Kraaienberg vandaan? De schrijfwijze bleek heel gevarieerd. Op oude kaarten uit 1747, toen Bergen op Zoom door de Fransen werd belegerd, werd de naam **Krayenberg** geschreven en op een kaart uit 1788 stond **Den Crayberg**. In de wandelgids 'Te voet door Noord-Brabant' uit 1919 werd de naam **Kraaijberg** gebruikt en in 1921 schreef de VVV over de **Kraaienberg**. A.M. de Jong (1888-1943) beschreef een paar jaar later het uitzicht op de **Kraaienberg** vanuit zijn huis aan de Antwerpsestraatweg. In het standaardwerk 'Ontdek de Brabantse Wal' wordt de naam **Kraaienberg** gebruikt. Hoe de berg aan zijn naam is gekomen heb ik niet gevonden in officiële bronnen. De verklaring die Guusje Inckel (1909-2000) gaf in een BRTO-programma in 1990: *'Dit heuvel-tje hier is bekend om de vele zwarte kraaien'* is de meest logische en zal historisch juist zijn. Guusje had ruim dertig jaar een buitenhuisje tegen de noordflank van de Kraaienberg. Als ze in haar huisje verbleef was ze elke dag getuige van het verschijnsel wat overal in Nederland te zien is tegen de schemering.

Grote groepen kraaien verzamelen zich en gaan op zoek naar een slaapplek in hoge bomen en dichte bosjes, in de duinen, bij open water en in landbouwstreken waar ze makkelijk voedsel kunnen vinden. Voedsel is er voor de kraaien nog steeds in overvloed. De verre voorvaderen van de tegenwoordige kraaien hadden vanaf deze plek ook het perfecte uitzicht op de Raaijberg in Bergen op Zoom, de plaats waar de lichamen van misdadigers na hun terechtstelling nog enige tijd als afschrikwekkend voorbeeld aan de galg werden gehangen of op de raaij¹ werden vastgebonden. Een extraatje waar deze alleseters zich aan te goed deden.

---

1. Het oude woord raai is (o.a.) dialect voor de meervoudsvorm van rad (wiel).

Als ik in deze omgeving ga wandelen parkeer ik mijn auto vooraan op de Fianestraat en loop richting Kraaijenberg. De herkomst van de naam Fianestraat is onbekend schreef Willem van Ham in 1995. Zou de naam Friese wortels hebben? Zou de oorsprong van de naam te maken hebben met veenaafgraving en zoutwinning? Veen is in het Fries immers: 'fean' en de Fianestraat werd vóór 1740 Moerweg genoemd. Misschien is de weg dus ontstaan als ontginningsweg voor het afgraven van veen en zoutwinning 'in den drijvenden polder den Oostmoer'². De historisch geograaf Karel Leenders (1946) schreef al over de Friese invloed op taal en toponiemen. Hij schreef ook dat het dijkonderhoud in het lage land tussen de hoge rand van Bergen op Zoom en de Schelde in de middeleeuwen op Zeeuwse wijze was georganiseerd. En in Zeeland én het Brabantse land werd in de vroege middeleeuwen Fries gesproken!

Ik steek de spoorlijn Bergen op Zoom-Vlissingen over. Voor de aanleg van deze spoorlijn werd ten zuiden van de tegenwoordige overweg een stuk van de Kraaijenberg weggegraven en op woensdag 14 juli 1865 'heeft een instorting plaats gehad waarbij een arbeider, een zekere Elsackers uit Halsteren, het leven verloren heeft'. De man liet een vrouw en drie kinderen achter. Misschien was de instorting nog het gevolg van de onweersbui die op maandagavond over Nederland was getrokken.

Honderd meter voorbij de overweg maakt de Fianestraat een bocht naar rechts en daar ligt het oude huisje van Guusje Inckel³ links in het groen verscholen. Guusje was een kunstenares die 25 jaar in Amsterdam woonde en werkte in een klein appartementje op driehoog achter. Begin jaren 60 kocht zij op een veiling een, zoals ze het zelf noemde,

primitief plattelandshuisje in Woensdrecht aan de Fianestraat. Het huisje was eigendom geweest van het kinderloze echtpaar Adriaan en Dien van Luijk. Adriaan overleed in 1952. Dien vermaakte het huisje aan de kerk, de parochie van de Heilige Antonius Abt in Borgvliet, en na haar overlijden op 10 november 1960 werd het huisje verkocht en werd Guusje de nieuwe eigenares. Zij noemde het huisje 'De Krekel' en elk weekend kwam ze er naar toe. Met de trein, de bus en het laatste stukje te voet. In 1988 vestigde zij zich definitief in Woensdrecht. Ze tekende en aquarelleerde naar hartenlust en genoot intens van haar tuin. '*Huisje, boompje, wekje, stilte en een groot stuk lucht!*' schreef ze in een alleraardigst boekje over haar weekendhuisje.

Lang geleden was ik ambtshalve bij haar op bezoek toen er in haar huisje was ingebroken. Ik herinner me nog goed hoe ze mij na afloop van het onderzoek uitnodigde om mee te gaan naar haar tuinhuisje, een oude schafteet die ze 'De Pipo' noemde en die helemaal achterin de tuin op de top van háár stukje Kraaijenberg stond.

Het uitzicht was prachtig. Ga er maar eens kijken. Links van de tuin, naast het atelier wat Guusje 'De Mier' had genoemd, ligt een smal zandpad. Als je dat volgt kom je langs de plek waar haar tuinhuisje ooit stond. De tekening op de volgende pagina maakte Guusje voor haar boekje 'Wel en wee van een weekendhuisje'. In een interview voor de krant in 1983 vertelde ze dat ze zich jong voelde als ze in haar huisje was. Zo tekende ze zichzelf ook.

Het tuinhuisje is weg maar het uitzicht is er nog. Niet meer zo ongerept als in de tijd van Guusje, maar het geeft mooi uitzicht op het landschap waar Isaak Tirion⁴ in het begin van de 18^e eeuw over schreef: '*Een weinig bezuiden Borgvliet stond voor dezen het*

---

2. Na indijking in 1787 kreeg het gebied de naam Augustapolder.

3. Guusje Inckel wordt bij het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie gekwalificeerd als (pen)tekenaar.

4. Isaak Tirion (1705-1765) was een uitgever die in Amsterdam woonde en werkte en in 1738 '*De tegenwoordige staat der Nederlanden*' publiceerde, een topografische beschrijving van de Verenigde Nederlanden.

Guusje Inckel maakte deze tekening van haar tuin(huisje) voor haar boekje 'Wel en wee van een weekendhuisje'.

dorp Hildernisse, doch alles is verdronken in de groote overstroming, op het einde der vijftiende eeuw. Van den polder van Hildernisse is niets anders overgebleven dan een kleine hoogte, eenig weiland aan den waterkant en eene groote modderige streek langs den Schelde alwaar men, bij laag water, de grondslagen der kerke van Hildernisse nog beschouwen kan.'

Vanaf het moment dat ik Guusje had leren kennen was haar huisje voor mij het evenbeeld van een plattelandshuisje wat op 300 kilometer afstand van de Fianestraat Woensdrecht, aan het Reitdiep in Groningen had gestaan. Als ik in het voorjaar of in de zomer op de Fianestraat kwam wanneer bomen en struiken weer groen waren, was de gelijkenis het meest treffend: het witte tuinhek met aan weerszijden de oude haag, de grote bomen aan de rand van haar tuin langs de weg en achterin de tuin, tegen de helling van de Kraaijenberg het witte huisje, verscholen tussen het groen. Het was alsof ik keek naar het schilderij wat Johan Dijkstra (1896-1971) in 1938 maakte van 't Blauwbörgje. Een huisje midden in de ongerepte natuur ten noorden van de stad Groningen, genesteld tegen de dijk van het Reitdiep. Begin vorige eeuw werd dat huisje in gebruik genomen door een groepje schilders. Het wordt beschouwd als de plek waar de Groninger

schilderkunst werd geboren. De schilders die er samenkwamen waren van mening dat het kunstklimaat in Groningen opgeschud moest worden. Een van hen, Jan Altink (1885-1971) zei: 'De ploeg moet er door!' en de naam was geboren.

Johan Dijkstra was een van de oprichters van 'De Ploeg'. Hij was een bewonderaar van Vincent van Gogh en in zijn vroege schilderijen gebruikte hij de felle kleuren en korte penseelstreekjes die Van Gogh pas aan het eind van zijn loopbaan zou toepassen.

Over 't Blauwbörgje vertelde Johan Dijkstra: *Het was ons openluchtatelier, we schilderden er winter en zomer. Overal zag je interessante motieven, je hoefde maar een paar passen te doen of je alleen maar om te draaien om weer een anders aspect te ontdekken*!. Net als de Kraaijenberg, dat was het openluchtatelier van Guusje.

In de jaren 80 verkocht Guusje haar huisje aan Brabants Landschap onder voorwaarde dat ze er kon blijven wonen zo lang als ze wilde. Toen ze 85 jaar was moest ze afscheid nemen van haar huisje en haar tuin. Zelfstandig wonen ging niet meer. Guusje verhuisde naar Domburg. Daar woonde ze nog enkele jaren in een particulier bejaardenhuis en overleed op 11 april 2000.

Na haar vertrek bleven het huisje en de tuin zoals het altijd was geweest. Alleen het wit houten hekje wat rond haar tuin stond is vervangen door een ijzeren hek. Zie jij wat ik zie? (Pagina 41)

Ik wandel verder over de Fianestraat en voorbij de parkeerplaats voor het bezoekerscentrum Kraaijenberg ga ik over de Binnenbandijk en loop onderlangs de Kraaijenberg richting Hildernisse. Rechts van mij de weidsheid van het Markiezaat en links de 'meest vooruitstrevende' berg van de Brabantse Wal, de Kraaijenberg. De keren dat ik hier wandelde heb ik geen 'Schapen aan de Schelde' gezien. Het tafereel wat op oude ansichtkaarten wel te zien is. Het Markiezaat is Natura 2000-gebied en de begrazing wordt nauwlettend geregeld om voor de kwetsbare flora en fauna de ideale omstandigheden te creëren. Voor zover ik heb gezien grazen er alleen runderen en IJslandse pony's en grazen de schapen alleen op de Binnenbandijk.

Lang geleden, in 1492 om precies te zijn, struikelde je bij Hildernisse ook niet over de schapen. In de Keur⁵ van Hildernisse was een bepaling opgenomen die het aantal schapen regelde: *'Niement en sal in Hildernisse van buyten Hildernisse of van binnen scapen houden of brengen binnen Hildernisse dan drie scapen op twee gemeten, ende of hij meer scapen hilde of brocht binnen Hildernisse dat sal wesen opte peyne te verbuerne van XXVII groten, also dycke hy dat also dede, de tweedeel voor scepenen.'*

Hier staat dat er niet meer dan drie schapen op twee gemeten⁶ mogen worden gehouden en dat degene die zich daar niet aan houdt elke keer een boete moet betalen van 27 ponden. De schepenen krijgen twee derde deel van de boete.

In die tijd had de Heer van Bergen veel rechten en eigendommen in het Zuidkwartier van het Markiezaat verworven en moest een nieuwe keur worden ingevoerd.

Die van Hildernisse legden zich niet zomaar neer bij *'de reductie of reformatie van politien ende rechten'* en kregen het jaar daarop bezoek van Jan van Sompeke en meester Willem Coelgeenens. Beiden waren lid van de domeinraad van de Heer van Bergen en moesten de dorpsbewoners het hoe en waarom van de nieuwe keur uitleggen. In het archief wordt een rechterlijk register bewaard uit die tijd met namen van eigenaars en pachters van gronden in de parochie Hildernisse.

Dat waren er best veel. Of Clais de Groote, Jan Jansz Vlaminck, Lijsken Hachaerts en Heindrijck Jacobs, om er maar een paar te noemen, zich ook hebben verzet tegen de nieuwe keur weet ik niet. Wel dat het een aantal jaren duurde voordat de Heer van Bergen het allemaal geregeld had.

Als ik voorbij Kraaijenberg ben zie ik links de flauwe helling waar het tuinhuisje van Guusje bovenop stond. En de hoge bomen waar de kraaien hun slaappleats zoeken.

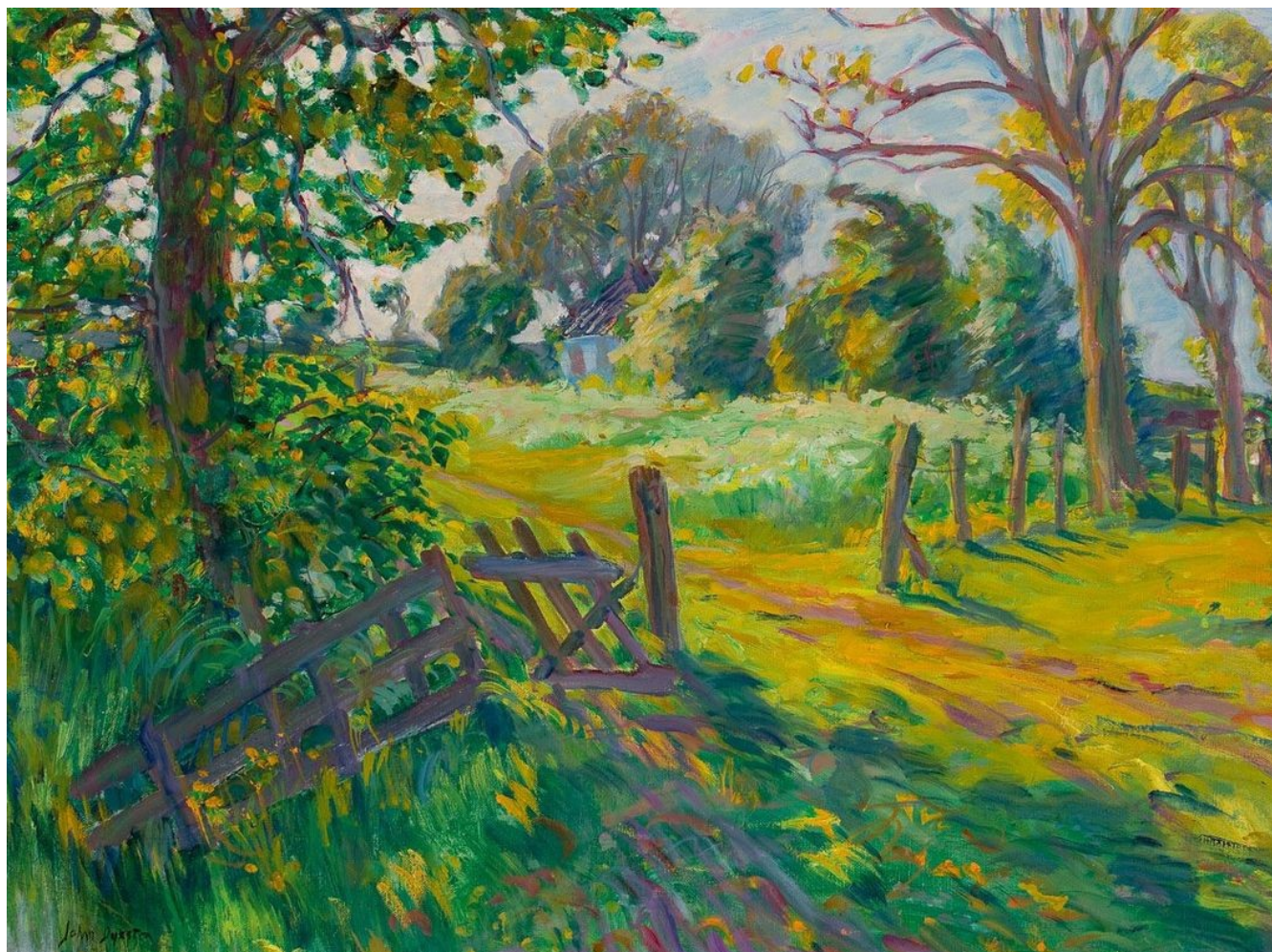
Aan de voet van de helling ligt een grote waterplas die de laatste jaren 's zomers droogvalt. Tussen de hakhoutwallen liggen verschillende wandelpaadjes. Het landschap is weids en groen maar de westelijke horizon staat vol met de voortbrengselen van de moderne tijd. De plumpe silhouetten van de Kreekraksluizen, de koeltorens van Doel, de lange rij windmolens en de hoogspanningsmasten. Ergens rechts van mij, op ongeveer 750 meter afstand van de Kraaijenberg, lag ooit het dorp Hildernisse. Waar Clais, Lijsken, Heindrijck en al die andere inwoners hard moesten werken om hun dagelijkse kostje bij elkaar te scharrelen én de tienden aan de Heer van Bergen te kunnen voldoen. En elk jaar opnieuw wind en water trotseren. Bijna 500 jaar geleden, in 1530, sloeg het noodlot toe en spoelde de Sint Felixvloed Hildernisse voorgoed van de kaart. De fundamenten van de kerk, die in de tijd van Isaak Tirion nog te zien waren bij laag water, zijn definitief uit beeld.

---

5. Een 'keur' is de oude naam voor verordening.

6. Een 'gemet' is een oppervlaktemaat, ongeveer gelijk aan het zaailand dat een koppel paarden kan omploegen tussen zonsopgang en zonsondergang.

't Blauwbörgje (Johan Dijkstra 1938) ↑

'De Krekel', foto Ad van Loenhout 2021 ↓

Ik wandel verder in zuidelijke richting en na een paar bochten zie ik recht vooruit de hoge bomen en struiken die hoeve Hildernisse omringen. Lange tijd de enige buitendijkse boerderij in Nederland waar de familie Bolders decennialang hun bedrijf uitoefende. In de jaren 80 werden de broers Adrie, Hugo en Louis, verschillende keren geïnterviewd en vertelden over hun boerderij en de omgeving waar ze woonden. Ik moet hier nog eens een keer 's avonds gaan wandelen. Met volle maan. Misschien zie ik dan het tafereel waar Adrie over vertelde: *'Als het volle maan is én hoog water in een mooie zomernacht. Als je dan de boerderij ziet liggen. De gele schijn van het maanlicht op het water, de zachte contouren van de bomen en gebouwen dan is het een sprookjesachtig gezicht.'*

Het beeld dat Adrie schetste was uit de tijd dat Hildernisse nog direct aan de Oosterschelde lag en het water soms tot aan de voordeur stond. De laatste keer gebeurde dat in 1981. Het water is tegenwoordig verder weg maar als je in deze omgeving over de hoger gelegen paden wandelt kun je dit sprookjesachtige beeld vast nog zien. Dan begrijp je ook dat Marten Melsen – de schilder van het groen deurken - over deze omgeving zei: *'ik was geeren in dat brede land van Hildernisse. Ik had daar willen blijven.'* Toen ik hier wandelde had het de vorige dag flink geregend en stonden er nog plassen op de weg. Naarmate ik dichterbij Hildernisse kwam viel de gelijkenis op met een schilderij van de in Antwerpen geboren schilder Leon Delderenne (1864-1921). Grijselucht, kale bomen en een eenzaam figuur die een weg zoekt tussen de plassen. Als je goed kijkt zie je op mijn foto een man met een hond. Dat is Tiny, die woont tegenwoordig op Hildernisse. Op het schilderij staan links van de weg nog een paar schuren. Vroeger was dat bij Hildernisse ook het geval, maar die situatie ken ik alleen van oude foto's waar ik vaak naar kijk. Daarom zag ik de gelijkenis.

Leon Delderenne was een kunstenaar die hield van het ruwe landschap. In 1895 vestigde hij zich in Kalmthout en hij schilderde veel in de Kempen en een enkele keer in Zeeland. Veilinghuis Christie's, dat dit schilderij in 2001 te koop aanbood met de naam 'La

Ferme', vermeldde op haar website dat Delderenne een Fransman was. Het schilderij werd op de veiling gekocht door een kunsthandelaar uit Sheffield Massachusetts (USA) die op zijn beurt vermeldde dat het een impressionistisch werk was uit de school van Barbizon. Met de toevoeging 'de meest populaire van de Europese stromingen van dat moment'. Die informatie zal ongetwijfeld een commerciële bedoeling hebben gehad. Of Delderenne, die toch écht een geboren Belg was en gerekend wordt tot de tijdgenoten van 'de grijze' school van Kalmthout, zich geveleid zou hebben gevoeld? Zijn schilderij beantwoordt in alles aan de kenmerken van de Kalmthoutse school: de zandige ondergrond, de hemel vol wolken, de nevel en mist waarin grijs de boventoon voert. Zie jij wat ik zie?

Bronnen:

- Wel en wee van een weekendhuisje, Guusje Inckel 1982;
- Reportage Omroepstichting Zuidwest TV oktober 2013;
- Reportage BRTO februari 1990;
- Waterschans 1 april 1968 en 1 maart 1990;
- Nederland in vroeger tijd, heruitgave Isaak Tirion 1966;
- Brabant achter de coulissen, Bert van Polen 1981;
- De straatnamen van Bergen op Zoom, W. van Ham 1995;
- Van Turnhoutervoorde tot Strienemonde, K.Leenders 1996;
- Polre, verdronken dorp, P.van de Watering 2009;
- Oud Brabants dorpsleven, B. van Dam 1971;
- Herinneringen aan 't Blauwbörgje, De Vier Seizoenen Groningen 1996;
- Taxandria, keur van Hildernisse door G.C.A.Juten 1936;
- Woensdrecht en Hoogerheide, kleine geschiedenis van een historische tweeling 1984 Delahaye, Van Ham en Jacobs;
- De Kalmthoutse of Grijsel School, Marina van Aert en Jean Bastiaensen 2007

www.deverhalenvangroningen.nl

www.watstaetdaar.nl

↑ 'La ferme' (Leon Delderenne 1902)

↓ Hildernisse, (foto Ad van Loenhout 2021)

De R.K. Ontspanningsclub Van 'gescheiden' naar 'gemengd'

Samenstelling: Jan van Elzakker

Toen in 1947 de fanfares De Scheldezones en Aurora hun gouden bestaansjubileum 'broederlijk' vierden, leek dat in de ogen van de toenmalige kapelaan Cosijn wel het mogelijk *'einde van de altijd zo veel leven in de brouwerij brengende oempa-, oempamuziek'*. De oude gezellige muziekkorpsen dreigden in zijn ogen *'een lelijke klap te krijgen, helaas, van de moderne muziekdozen zoals de grammofoon en de radiotoestellen van thans.'*¹ De respectievelijk op 26 mei 1897 in Hoogerheide opgerichte fanfare en die van Woensdrecht op 2 augustus van datzelfde jaar in het leven geroepen muziekkorps, waren uiteraard katholiek en vonden in hun pastoors en kapelaans ieder de eigen geestelijk adviseur. De fanfare van Woensdrecht was zelfs hoogstpersoonlijk door pastoor Van Mens in het leven geroepen toen de jonge mannen uit Woensdrecht verleid werden op Hoogerheide het muziek maken te gaan leren... En dat kon natuurlijk niet...

Voor de oorlog, in de eerste helft van de 20e eeuw, ademen alle verenigingen binnen de dorpsgemeenschap een zuivere op de katholieke leest geschoeide atmosfeer. Alles stond in het teken van het geloof. En aangezien dat geloof door een straffende, maar ook gemakkelijk vergevende Kerk, als de dood was voor het met elkaar in aanraking komen van de geslachten, waren deze dan ook streng gescheiden. Iedere sekse had de eigen clubverbanden: jongens bij jongens en meisjes bij meisjes!

De R.K. Gymnastiek- en Atletiekvereniging Hercules zag op 29 september 1910 het levenslicht, vestigde zich om te oefenen voorlopig nog in de harmoniezaal tegenover het

gemeentehuis, bij 'De Bakker' Adam Verschuren, maar verhuisde in 1920 naar Het Patronaat op de Huijbergseweg, dat in 1916 was gebouwd als katholieke ontmoetingsplaats. Het werd daar de cultuur- en geloofstempel bij uitstek, onder groot toezicht van pastoor en kapelaans.

De overal in Nederland opkomende voetbal sport met zijn als paddestoelen uit de grond schietende meerdere clubs per dorp, werd echter een te grote concurrent voor genoemd Hercules; en in 1932, na het oprichten van V.I.V.O.O.² en H.V.C.³ in dat jaar, stierf de turnclub een snelle dood. Voetbal werd de volkssport.

In het jaar dat de nieuwe kerk klaar was, 1912, richtte kapelaan Buysrogge de zogeheten Aloysiuscongregatie op voor de jongens; en kapelaan Asselbergs riep voor de meisjes de Erewacht voor Maria in het leven. In het nieuwe jongenspatronaat werd nog een zogeheten Jongerenvereniging opgericht in 1916. Maar allemaal streng gescheiden in 'bokken en geiten'. Uit het patronaatsverenigingsleven, uit de Jongelingenvereniging met turnen en voetballen ontstond ook een toneelclub: T.A.V.E.N.U.⁴ Uiteraard alleen voor jongens! Want stel je voor: beide seksen óp het toneel en wat gebeurde dan wel niet áchter de coulissen...

Toen echter vanuit Breda er een enorme propagandamachine op gang kwam voor de E.K.-beweging, de Eucharistische Kruistocht⁵, om lid te worden van de K.V.J., de Katholieke Jongeren Vereniging voor jongens en voor meisjes, met een grootse jeugddag in de zomer van 1926, kwam er al een lichte

---

1. Manuscript anno 1950/1951

2. Voetbal Is Voor Ons Ontspanning

3. Hoogerheidese Voetbal Club

4. Tot aller vermaak en nuttig....?

---

5. Vanuit het beroemde E.K.-huis aan De Koeipad aan de Huijbergseweg, o.l.v. juffrouw Verplanke

rimpeling in het zo duidelijke katholieke spectrum: er bleken ook wat neutralen⁶ te zijn toen de Jongelingenvereniging helemaal opging in die nieuwe E.K.-beweging. Dezen richtten hun eigen voetbalclub op: H.V.C. Zij hadden hun thuis bij Louis de (Witte) Vos, met café, orgel en danszaal. En pachtten hun via d'n hofpad te bereiken bergop/bergaf voetbalveld 'in de wei van Kootje d'n Uil'.

De katholieken van voetbalclub V.I.V.O.O. bleven in het patronaat en speelden in de wei tegenover het klooster, waar door de week de koeien van de nonnen van het St.Philomenagesticht graasden.

Er heerste een hevige strijd tussen de clubs op sportief gebied, maar ook vanwege de geloofsachtergrond van de neutralen van H.V.C. Arbeiders van de suikerfabrieken ver weg in Holland, de polderjongens van de polderindijkingen bij de Zuiderzee, en die uit Duitsland, brachten al wat socialistische gedachten mee en kwamen in contact met protestanten aldaar in den vreemde. En dat was helemaal tegen het zere been van de geestelijkheid!! Oh jee..... Zorgen op de pastorie.....Te veel schapen dreigden van de kudde af te dwalen daar in den vreemde met al die gevaarlijke invloeden van protestanten en socialisten/communisten. Het gevaar van 'infectie' op de dorpen als hun vaders en zonen thuiskwamen was levensgroot....

“In 1935”, zo vermeldt de bezorgde kapelaan Cosijn, “is er onder de patronaatsjongens een toneelclub met de naam St. Genesius”. Zij speelden zeer verdienstelijk en met het spel 'Vlammende vleugels' kwam het tot een einde door de oorlog in mei 1940. “De oorlog betekende het einde van het typische katholieke verenigingsleven, gebaseerd op streng gescheiden geslachten....”

In het begin nog vrij soepel, maar naarmate de oorlog vorderde steeds strenger optredend, probeerde de bezetter met vereni-

gingsverboden, eigen propagandistische organisaties en dreigementen, de maatschappij naar hun hand te zetten. Al in het begin leidde dat tot verbondenheid en verbroedering onder de bevolking. Dat was dé gelegenheid voor Jac van Hoek en de geestelijkheid om al in 1940 de oude vetes te vergeten en te begraven en tot één voetbalclub te komen: M.E.T.O. Ze vierden 1 september 2015 het 75-jarig bestaan.

Toen de oorlog in onze regio voorbij was, eind oktober 1944, was de werklust en daadkracht onder de bevolking heel groot. Men ging er iets van maken: wederopbouw!

Dat uitte zich ook in het oppakken van nieuw verenigingsleven. Alles op dat gebied wat stilgelegen had, stak na de oorlog direct de kop weer op. Er werd weer volop gevoetbald⁷, de fanfares zochten hun verborgen instrumenten weer op en de toneelclub St. Genesius studeerde hard op het stuk 'Schip in nood', om het op de paasdagen van 1945, en nog meerdere keren erna, op te voeren. Om van de opbrengst de wederopbouw van de zwaar beschadigde kerk mee te helpen bekostigen!

Waarschijnlijk betekende het eind van de oorlog ook, dat men wat ruimdenkender was geworden. Kapelaan Cosijn, 'Kezentje', meldt, met een ondertoon van spijt, dat *“men elders met gemengde bezetting kwam”*, waarmee hij doelde op de oprichting van een gemengd koor bij De Scheldezones; maar bij voorbeeld ook in Nieuw-Borgvliet deed zich dat moderne verschijnsel in de nieuwe tijd voor: iets *gemengd* samen doen in club- of verenigingsverband. De beroemdste toneelspeler en voordrachtskunstenaar van Woensdrecht, Kiske Komedie, ging ervoor naar Nieuw-Borgvliet.

Andere behoefte

Ergens in de jaren'45/'46 ontstond ook onder een bepaald deel van de bevolking de behoefte aan een ander soort, meer op klassie-

---

6. Er waren steeds meer mensen die boven de rivieren werkten of hadden gewerkt bij de aanleg van polders, Afsluitdijk of in de suikerfabrieken die zich los van de kerk wilden voelen. Sommigen brachten ook de nieuwe socialistische idealen en standpunten mee, waardoor ze in aanvaring kwamen met de geestelijkheid.

7. Deze sport werd de hele oorlog beoefend, behalve het laatste jaar.

ke muziek gericht, verenigingsleven. En behoefte aan meer cultuur, enigszins afwijkend van dat van de bestaande verenigingen, zoals dat van fanfares De Hoop in Ossendrecht, Aurora in Woensdrecht en De Scheldezones op Hoogerheide. Deze laatste in 1897 opgerichte fanfare, later uitgebreid in de jaren '20 met een toneelafdeling en later, vlak na de oorlog met een zangkoor, zelfs gemengd, timmerde flink aan de weg. Naast de gebruikelijke aubades bij plechtige aangelegenheden en de serenades bij bruiloften en partijen, vonden elk jaar in de wintermaanden de toneeluitvoeringen plaats binnen de gebruikelijke cyclus van twee per winterseizoen om zich aan het volk te presenteren. Deze toneelavonden werden omlijst met fanfare- en zangkooroptredens. Het was een zeer bloeiende vereniging, met een fanfare

die op concoursen in de hogere regionen van de amateurmuziekgezelschappen een grote naam had. Niet in de laatste plaats tot hoog niveau opgestuwd door een dirigent van topkaliber: Jozef Jimkes⁸ uit Bergen op Zoom. Ook op regionale en Belgische muziektijven maakten De Scheldezones furore, zoals o.a. in het Belgische Wieze.

Maar alles, hun activiteiten betreffende, was natuurlijk wat dorps en volks zoals ook overal elders in de provincie op het platteland: met drukbezochte uitvoeringen in uitpuilende zalen. In de harmoniezaal bij Adam en Jaan Verschuren, ook wel bij 'De Bakker' genoemd, op Hoogerheide en in de zaal 'Polderzicht', bij 'Poele', in Woensdrecht, moest men er snel bij zijn om plaats te bespreken, anders ving men bot.

Beroemde toneelspelers van De Scheldezones

bovenste rij vlnr: Chiel Cleiren, Pietje Hugens, ?, Jan Dingemans, Floran Borremans, Jo Borremans. 2e rij: Wiebes (Louis) Wils, Frans Palinckx, Rinus v.d. Poel, Adrie Schuurbijs, Michel de Vos, Janus Kil, Sjaak Koevoets. Onderste rij: Fien Bogers, Corry Raaymakers, Tonny Broeren, Marie de Vos-Michielsen, Meester Van Raaij, Jaan Hussaerts, Tilly Broeren, Colette Suykerbuyk.

8. Hij overleed veel te vroeg in 1956. Hij werd opgevolgd door dirigent Smits. De kwalitatieve, jarenlang in de Ereafdeling, en kwantitatieve neergang, van vijftig actieve leden naar amper twintig, zette zich een paar jaar later in, mede ook door de opkomst van de televisie.

Ook Ossendrecht kende dat fenomeen in hun harmoniezaal. Met een generale repetitie voor de jeugd op zaterdagmiddag en drie of vier uitvoeringen op de zaterdag-, zondagmiddag en -avond en maandagavond, werd men verwend door ijverige amateurzangers, muzikanten en acteurs die tot hoge roem opstegen en/of zich onsterfelijk maakten. Velen herinneren zich ongetwijfeld op Hoogerheide Jaan Hussaerts, Pietje Hugens, Rienus van der Poel, het echtpaar Michel en Marie de Vos, Florent Borremans, Suuske Palinckx en nog vele andere beroemde dorpsgenoten, zoals Kiske Komedie (Kees Stuyts uit 'De Bossen'). Toch ontbrak er nog wat in Hoogerheide: een koor.

Een nieuwe wind

Dan waait er in Ossendrecht en in Hoogerheide in de jaren '46/'47, net na de oorlog, een nieuwe, wat andere wind op cultureel gebied. Onder invloed van de 'stad' (Bergen op Zoom), goed en wel weer op gang na de oorlog, hardwerkend in de periode van herstel en opbouw na de verwoestingen van '44, ontstaat er bij een deel van de bevolking ook de reeds hiervoor gemelde behoefte aan muziek van een ander niveau, wat klassieker. Zij, de aanhangers daarvan, zoeken hun eigen 'ontspanning'! De gewone man zal later zeggen: "Meer voor de elite". Al wordt dat hier en daar ook wel tegengesproken..., maar toch...

Ossendrecht

De uitvoeringen in Ossendrecht worden vlak na de oorlog gespeeld in zaal De Vrede van Sjef Venne tegenover de kerk.

Daar is plaats voor de Ossendrechtse nieuwe muzikale cultuur, omdat fanfare De Hoop ter-

zelfder tijd is verhuisd naar de zaal van Michel van der Poel.

De nieuwe aanwaaiende wind in Ossendrecht komt uit de hoek van de Christelijke Oratorium Vereniging uit Bergen op Zoom, waar ene Hans Thijssen de muzikale leiding heeft. Hij woont echter in de oorlog en erna enige jaren op Den Aanwas in Ossendrecht in het herenhuis naast het huidige museum, en ontplooit daar zijn creatieve initiatieven. Hij zal in Ossendrecht ook zijn contacten gehad hebben en een voedingsbodemp gevonden hebben bij mensen die wat klassiekers of wat anders wilden. Hij is daar dé man van de nieuw opgerichte Oratoriumvereniging, die diverse activiteiten gaat ontwikkelen. Sommige inwoners (als Nel van Opdorp, Ella Soffers en Tilly Groffen van Hoogerheide) op de dorpen zijn dan al lid in Bergen op Zoom van b.v. Sociëteit Thalia, waar culturele evenementen plaatsvonden.

In ieder geval komt Hans Thijssen vlak na de oorlog ook in Hoogerheide in contact met mensen die wat nieuws willen. In 1946 wordt o.l.v. Jac van Hoek als voorzitter, Johan Nelen als secretaris en Annie Jacobs, 'van 't Geleg', als penningmeester, een nieuwe club opgericht: de R.K. Ontspanningsclub, een GEMENGDE toneel- en zangvereniging. Wonderlijk dat niet de term Oratori-

'Im weissen Rössl' met o.a. Julia Groffen, Nolda Vos, Henny Weyts en Adrie Vos en nog veel andere medewerkers.

um in de nieuwe verenigingsnaam wordt opgenomen in navolging van Bergen op Zoom en Ossendrecht. Hans Thijssen, opgeleid aan het conservatorium, wordt namelijk in Hoogerheide ook de eerste, dan al gerenommeerde dirigent van het net nieuw opgerichte koor. Hij is dan al verbonden aan de Christelijke Oratorium Vereniging in Bergen op Zoom. Met zijn achtergrond van musicus van een conservatorium leidt hij prachtige concerten in '47 en '48 van beroemde componisten en met bekende solisten in de Grote Kerk op de Markt in Bergen op Zoom. In Ossendrecht, ook door Hans Thijssen die er woont en waarschijnlijk in navolging van Bergen op Zoom, wordt opgericht: de Oratorium-Vereniging 'Concordia'.

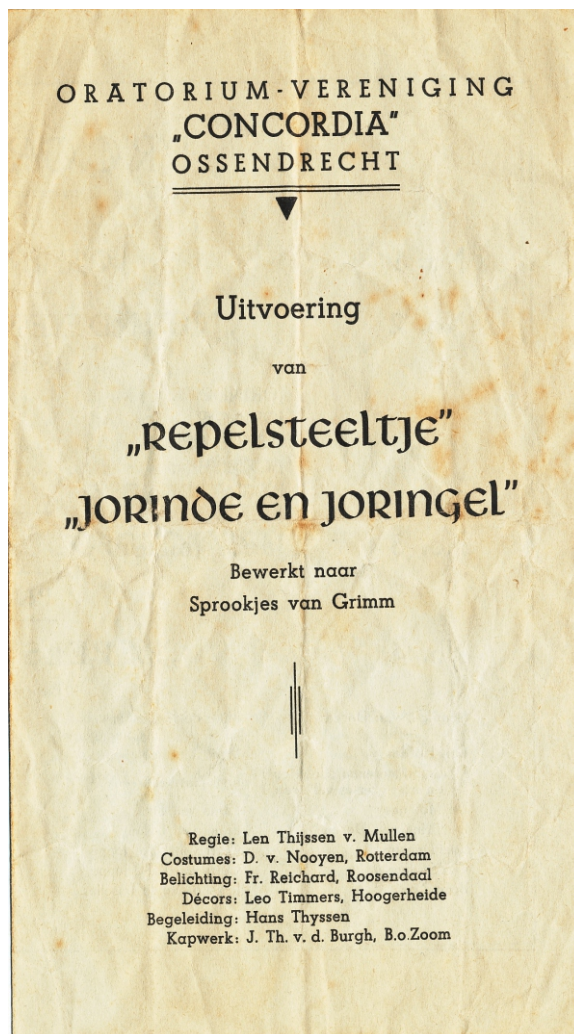
Zo groots en deftig als in Bergen op Zoom zal het in Hoogerheide en Ossendrecht niet worden. Toch wordt er flink aan de weg getimmerd. De leden stromen toe. Zowel in Ossendrecht als Hoogerheide krijgen de nieuwe verenigingen al snel aanzien. En al gauw wordt er bij de Ontspanningsclub in Hoogerheide niet alleen meer gezongen, maar ontstaat er ook een toneelafdeling en combinaties van beide.

En ook in Ossendrecht worden zang en dans gecombineerd. Dat resulteert in Ossendrecht in een beroemd geworden uitvoering van o.a. **Repelsteeltje**→. Hoeveel bekende Ossendrechtelingen zaten daar toen wel niet bij! Met de regie van mevrouw Thijssen, de muzikale leiding van Hans Thijssen en de fraaie decors van de hand van Leo Timmers, de creatieve echtgenoot van de vroedvrouw mevrouw Timmers-Van Gogh, kwam men tot een prachtige opvoering! Leo Timmers, de huis- en kunstschilder, maker van de toneelachtergronden vinden we ook terug bij de nieuwe Ontspanningsclub in Hoogerheide. Ook daar verzorgt hij de decors voor de acteurs die onder de regie van meester Suikerbuijk een aantal stukken opvoeren.

Meester Suikerbuijk

Hij wordt door kapelaan Cosijn in 1950 al *'een oude rot op het gebied van toneel'* genoemd, want hij was als voorman van de K.A.B. (Katholieke Arbeiders Beweging, met Tiest van Pul en Cees Theuns) vele jaren bij de toneelspelende jongens en mannen in

het patronaat betrokken geweest. Beroemd werd hij toen hij onder zijn leiding in 1949 met de Ontspanningsclub een eerste prijs behaalde voor een landelijke amateurtoneelwedstrijd uitgeschreven door theater 'De Spoel', te Bussum. Helaas ontbreken ons daarover nog details.

Met de komst net vóór en vlak na 1950 van 'import', beroepsmilitairen op de vliegbasis en kaderpersoneel weer wat later bij Aviolanda, bleek onder hen een behoorlijk ambitieuze beroepsmilitair, in de persoon van sergeant-majoor Van Rhenen, wat meer leven in de brouwerij te willen brengen in de dorpsgemeenschap, maar dan op wat hoger niveau.....

Hij, en met hem nog enige notabelen, bouwden al snel een gemengd zangkoor uit, een mengde (!) toneelafdeling, net als bij De

Meester Suijkerbuijk, geheel links, in voorbereiding met zijn assistent Langerie in de KRO-studio.

Scheldezonen, dus ook gemengd, en terzelfder tijd daarnaast een jeugdafdeling met zang en toneel. Het laatste initiatief mondde al snel uit in uitvoeringen van sprookjesmusicals, zoals Sneeuwwitje en Het Rozenprinsesje in 1955/1956.

Solist Kobus de Vos met Jos Marinus als Sneeuwwitje in 1955 →

Beroemd waren de opvoeringen, voor die tijd spektakelstukken op het dorp, waarbij heel wat kinderen betrokken waren die wilden meespelen, en ook nog wat zangtalent hadden!

Een van de beroemde REVUE's: Het Rozenprinsesje in 1956

De solisten van toen als Reintje Heymans, Jos Marinus, Willy van Rhenen, Kobus de Vos, Nelly Dingemans, enz. enz. denken er nog met groot plezier aan terug! Professioneel vormgegeven op het toneel van het patronaat, naast de toneeluitvoeringen van de senioren als 'Waar de ster bleef stille staan' en koorconcerten van de dames en heren van het gemengd koor, waren deze 'musicals' met kinderen juweeltjes in de ogen van de dorpe-lingen in die tijd.

Het valt niet te ontkennen dat de Ontspanningsclub al snel na de oprichting en zeker

door de in 1949 gewonnen toneelprijs in Bussum, een beetje de naam kreeg wat elitair te zijn. Het valt niet anders dan vast te stellen dat een optreden van het gemengd koor, met groot succes, voor de KRO radio in 1953 daartoe extra heeft bijgedragen.

Je kwam immers zo maar niet op de radio in HILVERSUM!! De naam van de Ontspanningsclub was definitief gevestigd. De opvoeringen van de musicals met de hiervoor genoemde namen waren er een direct gevolg van. Er was aanwas genoeg....

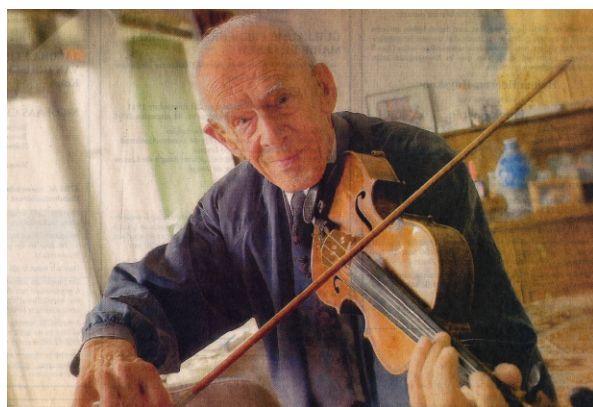

Idem Het Rozenprinsesje

Tot op de dag van vandaag herinneren zich nog genoeg zestigers en ouder, hoe toegewijd Van Rhenen, Van Hoek, Johan Nelen, enz. er energiek leiding gaven aan hun Ontspanningsclub. Het is geen geheim dat er behoorlijk wat rivaliteit ontstond in die jaren tussen deze Ontspanningsclub en De Scheldezones. En het is ook geen geheim dat deze rivaliteit mede zijn grondslag vond in de verhouding tussen meester Van Raay van de 6e klas, penningmeester en regisseur bij De Scheldezones, en meester Suijkerbuijk van de 5e klas, regisseur van de toneelafdeling bij de Ontspanningsclub.

Fons Oerlemans

Markante mensen 'droegen' een aantal jaren de Ontspanningsclub. Een zeer bekende persoonlijkheid, die Hans Thijssen na een tijd opvolgde, was Fons Oerlemans, die ook in januari 1953 het koor dirigeerde dat voor de KRO voor de radio een optreden mocht verzorgen.

Toen die om persoonlijke redenen vertrok werd hij opgevolgd door Piet Kats.

De bekende amateurmusicus Fons Oerlemans, niet alleen in Bergen op Zoom, maar ook op Hoogerheide beroemd in die tijd, nam in 2001 als 88-jarige afscheid van het Jacob Obrecht Orkest in Bergen op Zoom. Vele jaren eerder, leerde hij als jongen van tien klariet, maar toen er grote behoefte aan altviolis-

ten ontstond bekwaamde hij zich daarin en speelde in de voorloper van het Jacob Obrecht Orkest en wel, in 1936(!), in het rooms-katholieke symfonie-orkest De Vreugdebloemen. In de oorlogsjaren verstopten ze hun instrumenten omdat ze niet tekenden voor de Duitse Kulturkammer. Na de oorlog speelde hij bij Concordia en in Kolpings Zonen (De Sjekkes). Hij gaf ook les en was dirigent van een kerkkoor. En ook dus enige jaren bij de Ontspanningsclub.

Rond 1950 volgde hij namelijk Hans Thijssen op bij de Ontspanningsclub van Hoogerheide als koordirigent. Dat duurde maar een paar jaar, want begin jaren '50 vertrok hij naar Eindhoven vanwege zijn werk als vertegenwoordiger en technisch adviseur van een verffabriek. Toen hij begin tachtiger jaren met pensioen ging keerde hij terug in Bergen op Zoom om nog meer dan twintig jaar bij Jacob Obrecht te spelen.

“Maar de viool gaat nog niet de kast in”, al nam hij wel afscheid om in orkestverband te spelen. *“Bij nieuwe muziek kan ik de kruisen en mollen niet meer lezen”,* verklaarde hij in de krant van 1 september 2001.

Eerder genoemde Piet Kats was aangetrokken voor het koor en Ferd Bogaert werd de musicaldirigent.

Terwijl De Scheldezones sinds mensenheugenis hun thuis hadden in de harmoniezaal van Adam Verschuren, bij 'De Bakker', had de Ontspanningsclub zijn thuis gevonden in de zaal Alcazar van Piet Goossens, bij 'D'n Drop'. Men zou verwacht hebben dat zij zich meer thuis hadden gevoeld in hotel William. Maar daar was geen zaalruimte.

Kwetsbaar

Hoe afhankelijk de Ontspanningsclub bleek te zijn in haar voortbestaan kwam tot uiting toen Van Rhenen werd overgeplaatst naar vliegbasis Gilze-Rijen. Enige jaren later ging de club achteruit en moest zich opheffen op een zeker moment. Was het vertrek van de drijvende kracht van de culturele onderneming, die de Ontspanningsclub was, alléén doorslaggevend voor het verval of kon zij de concurrentie met de opkomst van de televisie nog

minder aan dan De Scheldezones? Terwijl koor en toneel bij de Scheldezones verdwenen in de loop van de jaren 1960, bleef de tot harmonie omgevormde fanfare met een eigentijds in de jaren 60 opgericht majorettenpeloton tot op de dag van vandaag voortbestaan.

Boven: de foto met veel bekenden; onder de namen: zoekplaatje van Marcel Moors zaliger. Met een verticale lijn van links naar rechts bewegen!

De Ontspanningsclub ging aan de opkomen- de andere vormen van al dan niet culturele vrijetijdsbesteding ten onder.

Het was destijds een fenomeen: van het dorpje Hoogerheide en dan zomaar een nationale toneelprijs en het koor ook nog eens op de K.R.O. radio!!

Terwijl de Scheldezones nog steeds furore maakten met hun fanfare, met hún toneelafdeling met al eerder genoemde mannen tot in de jaren 60, kwamen daar meisjes en vrouwen bij: met o.a. Corrie Raaymakers, Wies Smits, Fien Bogers, Colette Suykerbuyk, Wies Wils, Tilly en Tonny Broeren enz., én gemengd(!) koor, speelden en zongen de leden van de Ontspanningsclub in hun concurrerende rol in de jaren 50.

1952 Ontspanningsclub Hoogerheide 2e deel 1e ronde
met verticale lijn van links naar rechts schuiven

1	11 Jac v Hoek	21 Juffr Verbrank	31 Cor Plompen
2	12 Ria Vegerant	22 Tche Musten	32 Tilly Groffan
3	13 architect Bokst	23 Juffr Plompen	33 Hr Dietvorst
4 Riet Hopmans	14 Ari Vos	24 mev Frankan	34 Juffr Groffen
5 Wils Leonhardt	15 Frie Verbrank	25 - - -	35 Kester Hoekker
6 Meurberlemans?	16 Frie Berlemans	26 Kap. v Boek	36 Cor Hoekker
7 Annie v Edelaar	17 Juffr Berlemans	27 Juffr Plompen	37 mev Weijst
8 Siet Dingemans	18 Wihan Verbrank	28 - - -	38 Piet Weijst
9 Nel v Groep	19 Hr Kroon	29 mr Frankan	39 Garmine Jacobs
10 Leo Timmer	20 - - -	30 Maris?	40 Johan Nelen
			41 Annie Jacobs

Cosijn verzucht al in 1951/1952: "Deze beide toneel- en zangverenigingen voor Hoogerheide is ietwat van het goede te veel". En daarin kreeg hij gelijk. Later bleek alleen nog de Scheldezones levensvatbaar.

Betrokken

Riet Hopmans was tot 1952 enige tijd als souffleuse bij de toneeluitvoeringen betrokken. Toen ze met Dick van der Poel verkeer kreeg was het niet meer dan logisch dat ze de Ontspanningsclub verliet en in Woens-

Wenn im Prater die Blumen wieder blühen.

drecht in café Polderzicht bij Dick thuis bij de toneelafdeling van Aurora terechtkwam.

Ferd Bogaert⁹

Als de van huis uit onderwijzer zijnde Ferd Bogaert op Hoogerheide furore maakt in de jaren 50 van de vorige eeuw met zijn zelfgeschreven en gecomponeerde kindermusi-

cals, is dat niet als Ontspanningsclub, maar puur op zijn eigen initiatief.

Zijn rechterhand is zijn schoonvader, kostert/organist J.F. Holtzer, die het een en ander begeleidt op de piano, de melodietjes mee selecteert uit operettes, de rollen verdeelt en mee de regie voert.

Voor hun uitvoeringen van de sprookjesmu-

Vlnr: Reintje Heymans, Hans Verbraak, Angèle Franken, José Daalmans(?), en Nelly Dingemans als zigeunermeisje, dat verwisseld wordt met het rozenprinsesje in het stuk.

9. Zijn zus Paula was de eerste echtgenote van de heer Hopstaken, hoofd der school in de jaren 60 in de Nieuweweg te Hoogerheide.

10. Toen pastoor Meeus met materiaal van de Wereldtentoonstelling in 1958, de Expo in Brussel, het patronaat kon uitbreiden tot dé dorpsontmoetingsplaats Treppunt. Vele decennia troffen de burgers elkaar in deze accommodatie. Het patronaatsgebouw haalde het eeuwfeest in 2016 echter niet.

sicals weken de organisatoren uit naar het patronaat, dat later uitgebreid werd tot Trefpunt.¹⁰

De opvoeringen van Het Rozenprinsesje en Sneeuwwitje zijn een doorslaand succes.

Dat blijft in de amateurwereld van de operette in onze streek niet onopgemerkt. Als hij in mei 1958 trouwt met Corry Holtzer, de dochter van de koster-organist in Hoogerheide, komt er ook het verzoek van de grote stimulator van de B.O.V. uit Bergen op Zoom, Twan de Groot (van de Marly), binnen, en wel met de wens om in Bergen op Zoom lid te worden. Omdat zijn energie niet onge-

perkt is, maakt hij de keuze om te gaan zingen bij de B.O.V. (Bergse Operette Vereniging). Hij gaat er ook solo zingen. Ferd was de grote muzikale leider van het gemengd zangkoor en regisseur van kindermusicals. Ferd Bogaert, in het dagelijks leven onderwijzer buiten de gemeente en gymleraar 'bij de meiden van de nonnen op de ulo', maakte furore.

Dat hij daarnaast een goede zanger in het koor van de Ontspanningsclub was en ook in het kerkkoor van de parochie Hoogerheide een belangrijke stem vertolkte, bij zijn schoonvader als organist, maakte hem bekend, naast zijn rol bij de B.O.V. Kortom,

Ferd Bogaert was een naam in de zangwereld.

In het onderwijs behaalde hij naast zijn onderwijzersaktes ook nog zijn akte gymnastiek.

De laatste gaf hem de bevoegdheid om op de huishoudschool in Hoogerheide, onder het bestuur van de N.C.B., en aan de ulo van de nonnen van J.M.J., gymlessen te verzorgen. De langste tijd stond hij voor de klas in Steenberg.

Breuk

Toen Ferd in 1958 voor de Bergse Operette Vereniging koos, betekende dat, dat hij zich niet meer voor de Hoogerheidese kindermusicals in kon zetten op de manier die men gewend was. Dat leidde tot ongenoegen bij overkoepelend voorzitter Jac van Hoek. Er kwam een breuk. Er ontstond geen fijne situatie! Dat betekende het einde van de samenwerking tussen Ontspanningsclub en het 'jeugdmusicalgebeuren'. Het kostte ook het koor van de Ontspanningsclub drie leden en werd het begin van het einde van het bestaan van dit koor. ♣

← *Annie Oerlemans en ? Maris in de hoofdrollen*

Te mwooi

*Te mwooi zèèn al die lichjes,
Die bwoom vol tierelantèène.
Te kleureg al die laampkes,
Die dur de ruite schèène.*

*Te rèèk zèèn al die schaole,
Die op de taofels staon.
En te woog alle èèse
Waoraon nouw wor voldaan.*

*Te lieflek zèèn de liedjes
Die nouw ooveral klenke.
De meeloodiekes die
Zoow naor kommersie stienke.*

*Te braof, te vreedelievend
Zèèn al die kersttoespraoke.
Want morges n'al is 't wir vurbij
Gaon ze wir ruuzie maoke.*

*Te vroom zèèn nouw de kinders,
Iets wa ze nie gewoon zèèn.
En oew is 't toch moogelek
Da tie kljeerkes nog zoow
schwoon zèèn?*

*De meense zörge vur 'n ffeest
Waor bekaant gin maot op staot.
Mar wie vraog z'n èège nouw
nog af
Waor 't werkelek om gaot?*

*wedstrijdgedicht door
Jan Luysterburg
december 2020*

TIJDING, KRONIEK VAN HEEMKUNDEKRING HET ZUIDKWARTIER

'Tijding' is het periodiek van heemkundekring 'Het Zuidkwartier' en verschijnt drie keer per jaar. Met Zuidkwartier bedoelen we het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom. Losse nummers van de Tijding zijn verkrijgbaar via bestuurslid Cor Cleeren. Een nummer van het lopende jaar kost € 7,00 en van voorgaande jaren € 4,00. Op de website staan alle Tijdingen behalve de laatste twee jaargangen.

Inlichtingen over het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij alle bestuursleden. Voor specifieke vragen over het lidmaatschap kunt u terecht bij de ledenadministratie (John Mathijssen). Op onze website kunt u alles vinden over heemkundekring Het Zuidkwartier en het lidmaatschap. Daar kunt u ook een inschrijfformulier uitprinten. De contributie bedraagt € 22,50 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 11,50 aan portokosten in rekening gebracht, voor België € 13,00.

Bankrekening: NL86 RABO 0140 5214 37 tnv HKK Het Zuidkwartier te Hoogerheide.

Website: www.hkk-zuidkwartier.nl

<http://www.facebook.com/hetzuidkwartier>

Redactie: J. Daalmans, J. van Elzakker, M. Rosskamp, F. Stoutjesdijk / Vormgeving: Maria Rosskamp

Gedrukt door Van Gorsel Digital Colour Print V.O.F., www.vangorseldcp.nl

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historische kaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET "ZUIDKWARTIER"

Voorzitter

vacant

e-mailadres: voorzitter@hkk-zuidkwartier.nl

Secretariaat:

mevrouw E. Cleeren

e-mailadres: secretaris@hkk-zuidkwartier.nl

postadres: Aanwas 29, 4641 JE, Ossendrecht

Penningmeester/ledenadministratie:

de heer J. Mathijssen, tel. 06 57 33 60 85

e-mailadres: penningmeester@hkk-zuidkwartier.nl

Bestuursleden:

de heer C. Cleeren, tel. 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96

e-mailadres: dverbeek@ziggo.nl

Websitebeheerder:

de heer S. Schauenburg

e-mailadres: webmaster@hkk-zuidkwartier.nl

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN

Redactieraad: kopij inleveren bij

- e-mailadres: mariarosskamp@planet.nl of:

- mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63

e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com

Distributie:

- de heer J. Mathijssen, tel. 06 57 33 60 85

e-mailadres: penningmeester@hkk-zuidkwartier.nl

- de heer M. Gremmen, tel. 06 45 33 96 00

e-mailadres: m.gremmen@kpnmail.nl

Archeologie: de heer H. van der Kuijl

e-mailadres: archeologie@hkk-zuidkwartier.nl

Documentatie:

de heer C. Rennen, tel. 0164 61 24 40

e-mailadres: keesrennen@hetnet.nl

Evenementen:

de heer J. Lauwerijssen, tel. 0164 61 39 79

e-mailadres: janlauwerijssen@hotmail.com

Fotografie:

de heer H. Hekhuizen, tel. 0164 61 26 94

e-mailadres: info@defotograaf-hekhuizen.nl

Genealogie:

de heer C. Cleeren, tel. 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

't Kwartier/ heemtuin: vacant

Museum:

- mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63

e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com

- de heer C. Cleeren, tel. 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

Oude handwerktechnieken:

mevr. B. Brokken, tel. 0164 61 28 62

e-mailadres: bepdirkbrokken@hetnet.nl

Dialecten:

de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41

e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl

Toponymie: vacant

LAE NT

PARS

DEN BROUWER

DEN

HOONT

HVLST TER

AMBA

CHT

Twee Brabansche